

Vliv socioekonomického statusu rodin na postavení žáků v třídním kolektivu

Michaela Marková

Bakalářská práce
2023

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Michaela Marková**
Osobní číslo: **H20389**
Studijní program: **B0111A190011 Sociální pedagogika**
Forma studia: **Prezenční**
Téma práce: **Vliv socioekonomického statusu rodin na postavení žáků v třídním kolektivu**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti třídního kolektivu, rodinného prostředí a socioekonomického statusu.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku a sociometrie.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

CHRÁSKA, Miroslav, 2007. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1369-4.

HELUS, Zdeněk, 2015. Sociální psychologie pro pedagogy: učebnice pro obor sociální činnost. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4674-6.

KRAUS, Blahoslav, 2008. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-383-3.

PRŮCHA, Jan, 2002. Moderní pedagogika. 2., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-717-8631-4.

SOBOTKOVÁ, Irena, 2012. Psychologie rodiny. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0217-2.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Lucie Cejpek Blašítková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **20. ledna 2023**

Termín odevzdání bakalářské práce: **28. dubna 2023**

[Redacted signature area]

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

L.S.

[Redacted signature area]

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 20. ledna 2023

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a).
V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně
13.4.2023

Univerzita Tomáše Bati Fakulta humanitních studií

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zaměřuje na vliv socioekonomického statusu rodin na postavení žáků v třídním kolektivu. V první kapitole teoretické části je vymezen socioekonomický status, dále jsou popsány proměnné k zjištění socioekonomického statusu, sociální status a stratifikace. Ve druhé části je definována rodina, její typy, funkce, charakteristické znaky současné rodiny a v neposlední řadě rodinné prostředí. Poslední kapitola teoretické části se soustředí na školní třídu, typy třídních kolektivů, vztahy v kolektivu a mimo jiné také sociometrické pozice žáků v třídním kolektivu.

Cílem praktické části bylo zjistit a popsat souvislosti mezi socioekonomickým statutem rodin a postavením žáků v třídním kolektivu. Pro naplnění výzkumných cílů byl použit kvantitativní přístup.

Klíčová slova: socioekonomický status, postavení žáků v třídním kolektivu, rodina, školní třída, sociometrie, pozice žáka.

ABSTRACT

The bachelor's thesis focuses on the impact of the socio-economic status of families on the status of pupils in the class collective. The first chapter of the theoretical part defines socio-economic status, then describes the variables to determine socio-economic status, social status and stratification. The second part defines the family, its types, functions, characteristics of the current family and, last but not least, the family environment. The last chapter of the theoretical part concentrates on the school classroom, types of class collectives, relationships within the collective and, among other things, the sociometric positions of pupils in the class collective.

The aim of the practical part was to identify and describe the connection (context) between the socio-economic status of families and the status of pupils in the class collective. A quantitative approach has been used to meet the research objectives.

Keywords: socioeconomic status, position of pupils in the class collective, family, school class, sociometry, position of the pupil.

Chtěla bych tímto poděkovat Mgr. Lucii Cejpek Blašíkové, Ph.D. za odborné vedení práce, pomoc, vstřícnost a ochotu při zpracování práce i během studia. Poděkování patří také rodině a přátelům, kteří mě podporovali po celou dobu studia. V neposlední řadě bych ráda poděkovala základním školám, žákům a rodinám za spolupráci v rámci výzkumu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 SOCIOEKONOMICKÝ STATUS	13
1.1 VZDĚLÁNÍ	14
1.2 PŘÍJEM.....	15
1.3 ZAMĚSTNÁNÍ.....	15
1.4 SOCIÁLNÍ STATUS	16
1.5 SOCIÁLNÍ STRATIFIKACE	17
2 RODINA.....	20
2.1 DEFINICE RODINY	20
2.2 FUNKCE RODINY	20
2.3.1 Dělení rodin podle funkčnosti.....	23
2.4 CHARAKTERISTICKÉ ZNAKY SOUČASNÉ RODINY	24
3 ŠKOLNÍ TŘÍDA.....	27
3.1 VZTAHY V TŘÍDNÍM KOLEKTIVU.....	29
3.2 ROLE A POZICE ŽÁKA.....	30
II PRAKTICKÁ ČÁST	34
4 VÝZKUMNÁ ČÁST	35
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	35
4.2 VÝZKUMNÉ CÍLE	35
4.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	36
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	36
4.5 VÝZKUMNÁ METODA A TECHNIKA	37
4.5.1 Dotazník pro zjištění SES rodiny.....	38
4.5.2 Sociometrie	40
4.6 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	42
4.7 ANALÝZA DAT.....	42
4.8 INTERPRETACE DAT	60
4.8.1 Doporučení pro praxi	64
4.9 LIMITY VÝZKUMU	64
ZÁVĚR	66
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	68
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	73
SEZNAM OBRÁZKŮ	74

SEZNAM TABULEK.....	75
SEZNAM GRAFŮ	76
SEZNAM PŘÍLOH.....	77

ÚVOD

Socioekonomický status (SES) je významným ukazatelem v životě každého jedince. Určuje příslušnost jedinců k určité sociální třídě především na základě prestiže povolání, příjmu/bohatství a vzdělání (Helus, 2015). Ze studií výzkumů vyplývá, že socioekonomický status souvisí se školní úspěšností žáků, čtenářskou gramotností apod. (PISA, PIRLS). Náš výzkum je zaměřen na vliv socioekonomického statusu rodin na postavení žáků v třídním kolektivu. Práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou.

Teoretická východiska práce se skládají ze 3 kapitol a věnují nejvíce pozornosti socioekonomickému statusu, rodině a školní třídě. V první kapitole jsou vymezeny blíže proměnné při zjišťování SES, jako: vzdělání, profese či mzda. Dále se soustředí na pojem sociální status, který úzce souvisí se socioekonomickým statusem a v závěru této kapitoly na sociální stratifikaci z historického hlediska až po rozvrstvení dnešní společnosti. Druhá kapitola přibližuje důležitost rodiny jako primárního socializačního činitele, funkce rodiny a v neposlední řadě charakteristické znaky současné rodiny. V závěru teoretické části práce se zaměřujeme na problematiku školních tříd a dále typy třídních kolektivů, vývojem třídního kolektivu a také vztahy v třídním kolektivu. Stěžejním tématem pro náš výzkum jsou sociometrické pozice žáků v třídním kolektivu, které popisujeme v závěrečné podkapitole teoretické části práce.

V praktické části je prezentováno výzkumné šetření, které se soustředí na socioekonomický status rodin, postavení žáků v třídním kolektivu a souvislosti mezi nimi. Hlavním cílem je zjistit a popsat souvislosti mezi socioekonomickým statusem rodin a postavením žáků v třídním kolektivu. Výzkum má kvantitativní charakter a výzkumný nástroj tvořil dotazník vlastní konstrukce pro zjištění socioekonomického statusu rodin, který se skládal ze 14 položek a sociometricko-ratingový dotazník SO-RA-D pro zjištění sociometrických pozic žáků v třídním kolektivu. Výzkumu se celkem zúčastnilo 22 respondentů (rodin/žáků). Jednalo se o 2 školní třídy z rozdílných základních škol. Následně byla data vyhodnocena čárkovací metodou u dotazníků pro zjištění SES a pomocí webové aplikace sociometrie.cz jsme vyhodnotili sociometricko-ratingové dotazníky SO-RA-D. Analytická podkapitola se skládá z grafů, které znázorňují číselné výsledky dotazníků pro rodiče, sociogramů znázorňujících oblību, vliv a pozice žáků v třídním kolektivu a mimo jiné indexy oblību a vlivu u obou třídních skupin. V poslední řadě v interpretaci dat popisujeme výsledky výzkumu a opíráme se o literaturu či již provedené výzkumy. Zaměřujeme se na jednotlivé položky dotazníku (např. nejvyšší dosažené vzdělání, profese, hrubá měsíční mzda)

u respondentů v porovnání s daty např. z ČSÚ. V této závěrečné podkapitole praktické části také zodpovídáme výzkumné otázky. Reflektovány jsou metodologické slabiny provedeného šetření a je doporučeno provést navazující výzkum s větším počtem respondentů pro potvrzení či vyvrácení našich domněnek.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIOEKONOMICKÝ STATUS

Socioekonomický status je klíčovým pojmem pro náš výzkum i pro teoretickou část práce. Ovlivňuje jedince v různých oblastech jejich života jako například v postavení v třídním kolektivu na základní škole, v profesním životě nebo v interakcích s ostatními lidmi.

Tento pojem výstižně popsal Helus (2015), dle něj je socioekonomický status (SES) významně spojen s mnoha znaky osobnosti, kariéry, životní úspěšnosti a mimo jiné také ve školní úspěšnosti. Socioekonomický status určuje příslušnost jedinců k určité sociální třídě především na základě prestiže povolání, příjmu/bohatství a vzdělání. Na základě těchto tří ukazatelů vyznačuje SES také spousta dalších autorů. Například také Průcha et al. (2013) označují SES jako prostředek k zařazení jedince nebo skupiny v ekonomické a sociální struktuře do společnosti, a to zejména z hlediska ekonomických kritérií jako jsou příjmy, majetek, pozice v zaměstnání, vzdělání apod.

V našem výzkumu zkoumáme vliv socioekonomického statusu rodin na postavení žáků v třídním kolektivu. Ve většině studií, které jsou zaměřeny na socioekonomický status rodin a žáka, jsou hlavními oblastmi vzdělávání dětí a dosažené studijní výsledky. Mezi tyto studie patří například šetření PISA, PIRLS, anebo také výzkum vedený českým sociologem Danielem Prokopem.

Šetření PIRLS již po několik let potvrzuje význam domácího prostředí pro rozvíjení čtení dětí. Všechny dosavadní výzkumy, které PIRLS provádělo, poukazují na vztah mezi výsledky žáků ve školním prostředí a faktory vztahující se k socioekonomickému postavení rodičů. Socioekonomický status u šetření PIRLS je provázen přes proměnné, tak jak popisují např. Helus a ostatní výše zmínění autoři, jako je dosažené vzdělání rodičů, příjem a povolání. PIRLS zveřejňuje údaje o ukazatelích SES od prvního výzkumného cyklu z roku 2001. V roce 2011 přišel PIRLS s novinkou, při zjišťování SES rodiny byli zapojeni jak žáci, tak rodiče. Zjišťování socioekonomického statusu u šetření PIRLS je zaměřeno na domácí zdroje pro učení, čímž rozšiřuje klasickou koncepci socioekonomického statusu tak, aby byly zohledněny zdroje v domácnostech, které žákům mohou usnadňovat učení. Jedná se například o elektronické čtečky, dostupnost knih apod. Výsledky šetření poukazují na souvislost mezi výsledky žáků a socioekonomickým statusem rodin. Existují však důkazy, že žáci s nízkým SES mohou dosahovat lepších výsledků v případě, že navštěvují školy, kde převažují žáci s vyšším SES. Odborníci tyto souvislosti připisují vrstevnickému vlivu spolužáků (Česká školní inspekce, 2022).

Česká republika je dlouhodobě zařazena mezi země s nejvýznamnějším vlivem socioekonomického a kulturního statusu rodin na úspěch dětí ve vzdělání (Matějů et al., 2010). Nerovnost v přístupu kvalitnímu vzdělání se projevuje také v tom, jak se formují pozdější vzdělávací cesty. Přestože vysokoškolské vzdělávání v Česku stále expanduje, přístup k němu je stále výrazně závislý na socioekonomickém postavení rodiny (Simonová a Soukup, 2009). Český sociolog Daniel Prokop se ve své disertační práci zabývá oblastí nerovnosti v přístupu ke kvalitnímu vzdělávání právě v souvislosti se socioekonomickým statutem rodiny. Podle Prokopa je nutné řešit vzdělanostní nerovnosti, ekonomické a jiné dopady, jelikož podle výsledků šetření PISA dosahuje téměř 30 % žáků základních škol v České republice velmi nízké úrovně čtenářské a matematické gramotnosti v 9. třídě. Ve své práci se zabývá třemi oblastmi, které jsou značně spojené s tímto tématem. První část je zaměřena na vliv socioekonomického statusu (konkrétně kapitálu rodičů) při dokončování ZŠ, přechodu na SŠ či později na VŠ. Druhá část práce poukazuje, že děti z nízkopříjmových rodin, které žijí v nestabilním bydlení, mají častěji větší problémy se vzděláváním. Poslední část práce zkoumá vliv předškolní výchovy a její absence na vzdělávací úspěšnost. Není jasné, které složky socioekonomického a kulturního statusu mají v České republice největší dopad na vzdělávání žáků. Výzkumy PISA zahrnují různé faktory jako povolání a vzdělání rodičů, majetek domácnosti a přístup k technologiím, ale stále není zcela zřejmé, jaké rodičovské faktory ovlivňují úspěch dětí v různých fázích vzdělávání. Zjištění poukazují také na značné rozdíly SES, s čímž souvisí dosažená gramotnost dětí v různých regionech České republiky (Prokop, 2022).

1.1 Vzdělání

Vzdělání je jednou z rozhodujících proměnných při zjišťování socioekonomického statusu rodin. V našem případě se zaměřujeme na nejvyšší dosažené vzdělání obou rodičů (nebo zákonných zástupců) dítěte. V rámci výzkumu jsme jako nejnižší dosažené vzdělání uvedli dokončení povinné školní docházky a nejvyšší možností je to v rámci vzdělávacího systému v České republice, doktorské studium. Respondenti mají na výběr i možnost bez vzdělání (tzn. dokončení povinné školní docházky).

Dle dat Českého statistického úřadu a uskutečněného sčítání obyvatel v roce 2021 je nejčastějším dosaženým vzděláním v ČR střední škola s maturitou. V posledních letech se zvyšuje počet absolventů s vysokoškolským vzděláním, přičemž stále více lidí získává titul v rámci bakalářského studia. Mezi nejčastěji studované vysokoškolské obory patří ty,

kteří se zaměřují na oblasti společenských věd, ale také technické a zdravotnické obory. Podle dat z posledního sčítání obyvatelstva (2021) má 93,6 % obyvatel ČR nad 15 let dokončeno základní vzdělání. V posledních letech dochází k výraznému poklesu počtu absolventů vyučení bez maturity, naopak střední školy s maturitou nebo gymnázia jsou stále častější volbou uchazečů o vzdělání (Český statistický úřad, 2022).

1.2 Příjem

Vzdělání je také jedním z rozhodujících faktorů při zjišťování socioekonomického statusu rodin. V našem dotazníku pro rodiče, který slouží k určení socioekonomického statusu rodiny, máme uvedeno několik kategorií platů v hrubé měsíční mzdě. Jelikož byly dotazníky vytvořeny na podzim roku 2022, minimální mzda je stanovena na 16 200 Kč měsíčně.

S účinností od 1. ledna 2023 se zvýšila základní sazba minimální mzdy na 17 300 Kč za měsíc (MPSV, 2023).

Výše příjmu závisí na mnoha faktorech, jako je úroveň dosaženého vzdělání, pracovní pozice, region a na dalších socioekonomických faktorech. Průměrná hrubá měsíční mzda ve 3. čtvrtletí roku 2022 činila 39 858 Kč, přičemž rozdíly v průměrné hrubé měsíční mzdě mezi jednotlivými regiony se výrazně liší. Například v Praze činí průměrná hrubá měsíční mzda 48 712 Kč, což je v porovnání s Karlovarským krajem, kde tato mzda činí 34 995 Kč, značný rozdíl (Český statistický úřad, 2022).

1.3 Zaměstnání

Zaměstnání, konkrétně prestiž povolání je posledním indikátorem při zjišťování SES. Po nastudování této problematiky jsme zjistili, že je prestiž povolání velmi subjektivní proměnnou a závisí na mnoha faktorech, jako jsou společenské postavení, vzdělání, pracovní náročnost, finanční odměny, společenské uznání apod. V některých zemích může být například lékař považován za nejprestižnější povolání, zatímco v jiných zemích může být toto postavení přisuzováno například vědcům, právníkům či učitelům.

Centrum pro výzkum veřejného mínění provádělo v roce 2019 šetření prestiže vybraných profesí mezi českou společností. Respondenti určovali pořadí mezi 26 vybranými profesemi, kdy se lékař umístil na prvním místě s více než desetibodovým náskokem před vědcem a zdravotní sestrou. Učitel na vysoké škole a učitel na základní škole zabírali následující příčky. Respondenti s vyučením hodnotí dělnické profese výrazně prestižněji než respondenti, kteří vystudovali vysokou školu, což odpovídá předpokladům. V obou

skupinách existuje shoda v hodnocení sekretářky. U profesí vyžadujících vysokoškolské vzdělání není rozdíl v hodnocení mezi skupinami tak výrazný, například vědci, projektanti a manažeři jsou hodnoceni téměř stejně. Nicméně programátoři a novináři jsou vnímáni odlišně. Hodnocení prestiže poslanců je také značně ovlivněno vzděláním. Celkově je žebříček za poslední roky stabilní, s výjimkou nárůstku prestiže bezpečnostních složek a poklesu profesí spojených s politikou (Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2019).

V rámci našeho výzkumu jsme při stanovování prestiže povolání vycházeli z tabulky prestiže povolání (Obrázek 3 Prestiž povolání, zmíněna v praktické části), kterou jsme pro dotazníkové šetření následně upravili.

1.4 Sociální status

Pojem sociální status úzce souvisí s pojmem socioekonomický status, jelikož se oba tyto termíny vztahují k pozici jednotlivce v rámci sociální struktury a jeho příslušnosti k určité sociální třídě. Socioekonomický status obvykle vychází z proměnných jako je vzdělání, zaměstnání, příjem a majetek jednotlivce, zatímco sociální status se může odkazovat na širší škálu faktorů, jako je věk, pohlaví, etnická původ, společenské postavení apod. Oběma termínům je společné to, že ovlivňují přístup k příležitostem a zdrojům a mohou také ovlivňovat životní styl a životní podmínky jednotlivce ve společnosti.

Jandourek (2012) vymezuje sociální status jako určité postavení, které zaujímá jedinec ve společnosti, a s tím související povinnosti, práva a například životní styl. Sociální status můžeme získat, nebo je nám společností připsán. Sociální status funguje ve společnosti jako systém, v němž jsou jedinci hodnoceni na vertikální úrovni, přičemž někteří zaujímají vyšší pozice a jiní naopak nižší. Osoby, které zaujímají vyšší pozice, mají většinou možnost ovlivňovat jednání lidí postavenými pod nimi.

Také Duffková et al. (2008) popisují termín sociální status podobně jako Jandourek. Dle autorů jde o hodnotu postavení, které jedinci v sociálním útvaru přináležejí. Sociální status je relativně stabilní, ale může se měnit dle situace, která nastane. Empirická sociologie zkoumá různé faktory, jako jsou věk, pohlaví, vzdělání, povolání, příjem, životní styl nebo například etnická příslušnost, které určují sociální status jednotlivců. Celková kombinace těchto charakteristik určuje sociální status člověka. Autoři se také shodují v základním rozdělení sociálního statusu na připsaný a získaný. Tímto rozdělením se ve svém díle zabývá také Urban (2017), který člení status připsaný na vrozený či vnucený. Vrozeným připsaným statutem může být například naše pohlaví, rodina, barva pleti, státní příslušnost – zkrátka

věci, které nám přináležejí a nijak je neovlivníme. Vnucený připsaný status je například pobyt v nemocnici či členství v totalitní skupině. Získaným sociálním statusem se rozumí třeba vzdělání, zaměstnání, příslušnost k politické skupině a jiné faktory, kterých můžeme během života dosáhnout. Autoři ve výše dvou zmíněných dílech poukazují na možnost dělení objektivního a subjektivního sociálního statusu. Objektivní status se měří na základě pozice člověka ve společnosti, zatímco subjektivní status vyjadřuje pocit jednotlivce, který si svou hodnotu ve společnosti určuje dle subjektivních pocitů sám.

Britští výzkumníci z Oxfordu se zaměřili ve své studii na spojení socioekonomického a sociálního statusu dítěte s jeho vzděláním. Kromě socioekonomického statusu zkoumali také sociální status dítěte mezi jeho vrstevníky. Výzkum byl proveden ve švédském Stockholmu a ukázal, že děti s vyšším socioekonomickým a sociálním statusem vrstevníků mají větší pravděpodobnost pokračovat v dalším stupni vzdělávání, zatímco u dětí s nižším sociálním a socioekonomickým statusem vrstevníků je to méně pravděpodobné. Účinky socioekonomického a sociálního statusu dítěte se téměř vůbec nepřekrývají (Almquist et al., 2010).

1.5 Sociální stratifikace

Nerovnost je v lidské společnosti běžným jevem. Jako občané demokratického státu sice máme v mnoha odvětvích společenského života rovnoprávné postavení a možnosti, ale zcela určitě nejsme od přírody všichni stejní (Urban, 2017).

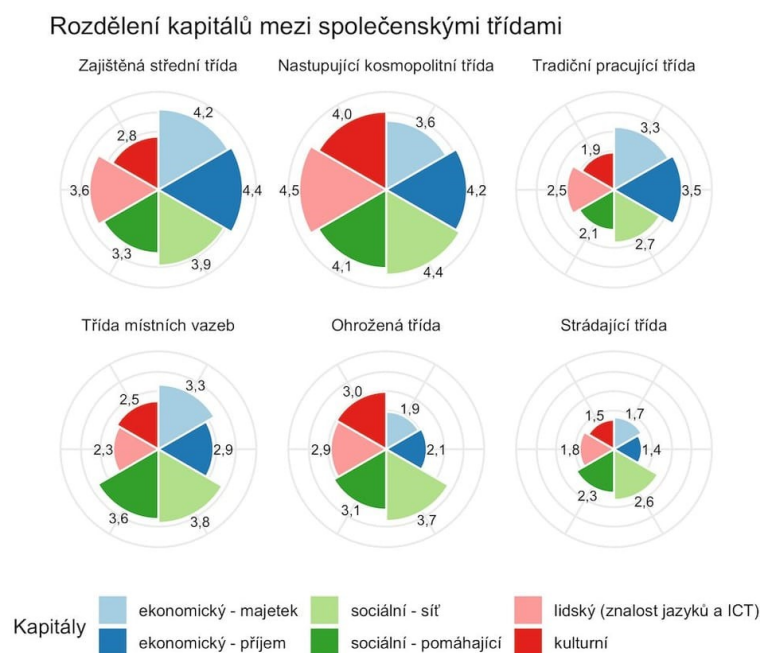
Na myšlenku přirozené odlišnosti ve svém antiutopistickém díle *Farma zvířat* poukazuje George Orwell (2021) citátem: „Všechna zvířata si jsou rovná. Ale některá si jsou rovnější.“

S těmito názory se ve svém díle shodují také autoři Danics, Urban a Dubský, kteří vymezují sociální stratifikaci jako hierarchické uspořádání společnosti, ve kterém dochází k rozdělení této společnosti do určitých skupin, a to na základě obdobných rysů. Může se jednat o rozdělení například na základě moci, majetku či příjmu. Díky sociální stratifikaci víme, jak se k sobě máme vzájemně chovat bez nutnosti osobního seznámení. Hierarchie nerovností a uspořádání lidí vznikají na místech, kde žijí lidé dlouhodobě na jednom místě. Jak již zmiňují autoři uvedení výše, všichni lidé jsme si rovni před zákonem, ale každý z nás je jedinečné individuum (Danics et al., 2022).

Dle Giddense (2013) lze jednoduše sociální stratifikaci definovat jako strukturovaný systém sociální nerovnosti. Většinová populace spojuje sociální stratifikaci v souvislosti

s bohatstvím a majetkem, ve skutečnosti však lze hovořit i o jiných znacích, které společnost vrství, jedná se například o pohlaví, věk, náboženství apod. Existují 3 základní rysy, které jsou totožné pro jakoukoliv vrstvu společnosti. V první řadě se jedná o postavení osob, které disponují shodnými charakteristikami, kdy nezáleží, zdali mezi nimi je či není vzájemná interakce. Ženy mohou ve společnosti zaujímat jiné postavení než muži, bohatí zase jiné než chudí, z toho však nevyplývá, že jednotlivci nemohou své postavení změnit, ale tyto kategorie existují i po jejich odchodu. Dalším společným znakem společnosti je důležitost postavení sociální skupiny, do které spadáte. Jelikož to, jaké máte v životě možnosti, do značné míry ovlivňují i faktory jako je pohlaví, zda pocházíte z bohatší či chudší rodiny a mimo jiné i jakou máte barvu pleti. Poslední společný rys poukazuje na dlouhé trvání změny sociální kategorie. Například v některých industrializovaných společnostech došlo k zrovnoprávnění žen a mužů teprve v nedávné době. V historickém průběhu společnosti došlo k několika určitým změnám při stratifikaci společnosti. Stratifikačními systémy se zabývali Marx a Weber, jejich pohledy se však v některých důležitých znacích liší. Dancis et al. (2022) ve svém díle uvádí čtyři stratifikační systémy dle Marxe. Jedná se o systém otrokářský, kastovní, stavovský a o systém společenských tříd a sociálních vrstev. Katrňák (2005) detailně popsal Marxovo pojetí třídních nerovností a sociálních tříd. Dle něj to, jak člověk jedná nebo uvažuje závisí právě na ekonomických podmínkách, ve kterých žije. Zdali chce člověk svůj život, smýšlení či jednání změnit, musí nejprve změnit ekonomické prostředí, které na něj působí. Marx sociální třídy popisuje ve dvojitým smyslu. První přístup sociálních tříd je zaměřen vždy na dvě protilehlé třídy, kdy název je tvořen v návaznosti na období, jedná se například o otrokáře a otroky, feudály a nevolníky a buržoazii a proletariát. Ve druhém pojetí sociálních tříd popisuje Marx rozdělení společnosti do tří tříd, které charakterizují kapitalistický způsob výroby. Katrňák se ve svém díle mimo Marxe zaměřil na Weberovo pojetí třídních nerovností a sociálních tříd. Dle autora Weber rozlišil třídní postavení a sociální třídu. Třídním postavením označuje skutečnost, kdy zdroje podmiňující životní šance jsou pro určité jedince ve společnosti podobné. Zkrátka se jedná o to, že lidé, kteří mají podobné podmínky při ekonomickém zisku, mají tendence spadat do stejného třídního postavení. Sociální třídy Weber popisuje jako skupiny lidí v podobném třídním postavení, nejedná se ale pouze o materiální nerovnosti, jak popisuje v jeho teorii Marx. Také Kubátová (2010) v této souvislosti tvrdí, že Weber přihlíží při své teorii i na jiné faktory než pouze na ekonomické, dle ní hrají roli při sociální stratifikaci také faktory kulturní či politické.

Dle výzkumu Českého rozhlasu ve spolupráci s českými sociology můžeme detailně popsat situaci tříd v České republice třicet let od revoluce. Studie se nechala inspirovat britským výzkumem a přístupem francouzského sociologa Bourdieua, který tvrdí, že kromě příjmu a majetku je pro rozvrstvení tříd důležité i to, jaké mají lidé kontakty a vazby ve společnosti. Průzkum ukázal, že česká společnost se nyní dělí na šest tříd, které se zřetelně liší. První dvě příčky zaujímají dva typy vyšší třídy, do kterých spadá přibližně třetina české společnosti. Jedná se o tzv. zajištěnou třídu, která je typická vysokými příjmy a majetky, a o nastupující kosmopolitní třídu, která se vyznačuje nižším majetkem, ale jsou pro ni charakteristické silné kontakty ve společnosti, kulturní kapitál a jazykové a digitální dovednosti. Dále se jedná o tři nižší střední třídy, které jsou typické pro většinu populace. Poslední třídu nazvali sociologové třídou strádající, jedná se asi o šestinu českých obyvatel. Tito lidé nemají žádné zdroje, kapitál a ani kontakty. Prokop a kolegové se také zabývali regionální problematikou. Dle autorů výzkumu je rozdělení tříd výrazně spojeno právě s regiony. V hlavním městě naší země žije 56 % respondentů patřících do vyšší střední třídy, zatímco v Ústeckém kraji patří třetina lidí do ohrožené třídy a čtvrtina do strádající. Sociologové také poukazují na fakt, že česká společnost není rozdělena pouze na dva protichůdné levicové a pravicové tábory, ale spousta lidí je někde uprostřed a celkově mají spoustu rozlišných názorů. Výsledky výzkumu poukazují mimo jiné například na strach z migrace a nízkou mezilidskou důvěru (Český rozhlas, 2019).

Obrázek 1 Rozdělení kapitálů mezi společenskými třídami

2 RODINA

Na počátku 21. století nadále zůstává rodina pro člověka nepostradatelnou a těžko zastupitelnou institucí, a to i přes zvraty a problémy, které ji doprovázely po celou dobu jejího historického vývoje. Je nenahraditelná při předávání hodnot z jedné generace na druhou a působí jako nejdůležitější socializační činitel (Kraus, 2008).

2.1 Definice rodiny

Pro každého z nás má jistě rodina velmi důležitý, ale ve své podstatě mnohdy úplně rozlišný význam. Matějček (1992) poukazuje na to, že definice pojmu rodina je mnohoznačná a záleží, z kterého vědního oboru na ni přihlížíme. Z pedagogického hlediska Šafránková (2019) rodinu definuje jako primární, neformální, malou sociální skupinu, která je základní jednotkou lidské společnosti. Průcha et al. (2013) zase hovoří o nejstarší společenské instituci, která plní mnoho funkcí a nejběžnějším modelem rodiny je rodina nukleární. Z psychologického hlediska Špaňhelová (2011) charakterizuje rodinu jako společenskou skupinu spojenou manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí. S definicí rodiny od Špaňhelové se ztotožňuje i Giddens (2013), který ze sociologického hlediska rodinu definuje jako skupinu osob spojených přímým příbuzenstvím, jejíž dospělí členové a členky na sebe berou zodpovědnost za děti.

2.2 Funkce rodiny

Rodina ve své funkci zajišťuje spoustu činností, jako jsou například zabezpečení členů rodiny, péče o zdraví, výživa a kulturní návyky členů rodiny, tvorba výchovného prostředí pro dítě apod. Společenský prostor, ve kterém rodina působí se historicky vyvíjí, a tak se její funkce v průběhu mění a formují (Kraus a Poláčková, 2001).

Kraus (2008) ve svém díle podrobně popsal jednotlivé funkce rodiny, zdůraznil jejich cíle a v neposlední řadě také charakteristiku za posledních pár let. **Biologickoreprodukční funkce** rodiny je důležitá jak pro společnost jako celek, tak pro jednotlivce, kteří tvoří rodinu. Pro zmíněnou funkci je zřejmé, že pro rozvoj společnosti je důležitá reprodukční složka. V současné době je ve vyspělých státech obvykle orientace společnosti na kariérní růst, a dítě je tak často vnímáno jako překážka, naopak rodiny s nižšími příjmy berou narození dítěte jako přepych. Za posledních pár let můžeme pozorovat, že mladé matky ve vyspělých zemích rodí děti čím dál tím méně. Rodiče se často rozhodnou mít pouze jedno dítě, a to zejména v pozdějším věku, zaznamenáváme dokonce trend, kdy se partneři

rozhodnou nepřivést na svět dítě žádné. Podle **sociálně-ekonomické funkce** je rodina považována za důležitou složku ve vývoji ekonomické sféry společnosti. Rodina je velmi důležitým systémem jak ve výrobní, tak v nevýrobní sféře, sama se tak stává spotřebitelem, na kterém je trh zcela závislý. Narušení ekonomické funkce se projevuje v materiálním nedostatku rodiny, dopadem tohoto problému bývá nezaměstnanost nebo například zvyšování životních nákladů. Hlavním cílem **ochranné funkce** je zajištění životních potřeb jedince (biologické, hygienické a zdravotní) a to u všech členů rodiny. Tak jako u ostatních funkcí rodin probíhají určité změny i u funkce ochranné. Před koncem komunistického režimu u nás tuto funkci zčásti zajišťoval stát (např. při důchodovém či nemocenském pojištění apod.). Po sametové revoluci je rodina opět více zapojena do této funkce a očekává se, že se bude více podílet na jejím výkonu (např. pacienti opouštějí nemocnice oproti minulosti dříve a přechází tak do domácí péče, zubní či preventivní prohlídky u dětí již neorganizuje škola, ale tato zodpovědnost je na společnosti jako takové). Autor mimo jiné popisuje **funkci socializačně výchovnou**, kde rodina hraje velmi důležitou roli jako primární socializační činitel. Stává se prvotní sociální skupinou, jež učí dítě základním hodnotám, normám a dovednostem potřebným pro fungování ve společnosti. Klíčovým záměrem socializační funkce v rodině je příprava dětí a dospívajících na vstup do praktického života, důležité je osvojit si kulturní vzorce a umět se tak v novém prostředí zorientovat a chovat. Nedílnou součástí dnešní doby je vliv mladé generace na generaci starší (např. při využívání moderních komunikačních prostředků). Žijeme v období, kdy se současný život třech generací zároveň nadále prodlužuje, a proto se zvyšuje vliv socializačního působení dětí a mládeže na rodiče a prarodiče v nukleární i širší rodině. Stává se, že rodina přenáší odpovědnost za výchovu na školu a očekává prvotřídní přístup učitelů, od kterých si slibují nápravu nedostatků, jichž se při výchově rodiče dopustili. V rámci **rekreační a relaxační funkce** by se rodina měla zaměřit zejména na odpočinek, relaxaci, rekreaci a v neposlední řadě na zábavu. Činnosti se týkají všech členů rodiny, ale nejdůležitější funkci mají jednoznačně pro děti. Jestliže se dítě necítí v domácím prostředí bezpečně, nedokáže si tam odpočinout. Tyto aktivity navíc poskytují příležitost pro společné prožitky a vzpomínky, které mohou spojovat rodinu a posilovat její vzájemné vztahy. Cíl funkce se odráží například v tom, do jaké míry tráví rodina volný čas společně, jakým volnočasovým aktivitám se členové rodiny věnují, jak tráví prázdniny atd. Zásadní a neopomenutelnou funkcí je samozřejmě **funkce emocionální**. Rodina je jedinou institucí, která dokáže zajistit nezastupitelné citové zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty. Můžeme však pozorovat proměnu úrovně a kvality, s jakou se rodina s nároky této funkce vyrovnává.

Od 90. let 20. století jsme v důsledku všech změn, které se odehrály, svědky nárůstu počtu rodin, které z důvodu rozvodů, rozpadu, zaneprázdněnosti atd. plní tuto funkci jen velmi zřídka nebo téměř vůbec. Roste počet citově deprivovaných nebo dokonce týraných dětí (Kraus, 2008).

2.3 Typy rodin

V teoretických i praktických hlediscích se setkáváme s mnoha typologiemi rodinného prostředí. Dělení typologie rodin závisí na různých kritériích, podle kterých jsou typy rodin rozděleny. V případě, že jsou hlavním ukazatelem pro dělení rodin členové rodiny a jejich soužití, pak rozlišujeme rodiny základní, nukleární (děti a rodiče/rodič) nebo velkou/vícegenerační (děti, rodiče/rodič, prarodiče/prarodič). Jestliže při dělení přihlížíme na výchovný styl rodiny, dělíme rodinu na autokratickou, liberální a sociálně integrační (Šafránková, 2019).

O nukleární rodině z pohledu, co poskytuje dítěti matka a co naopak otec, se rozepsala Špaňhelová (2011). V případě matky se jedná o dar přijetí, kdy většina matek tento dar přijímají ihned po narození, ale existují matky, kterým přijetí dítěte trvá déle. Matka dítěti do života vnáší lásku, jistotu, ochranu, morální navigaci a v neposlední řadě také prvek vzájemné komunikace. Otec dítěti vnáší do pozitivního soužití z části jisté znaky jako matka, existují ale rysy, které jsou typické pro roli otce. Otec dítěti dává čas, aby ho lépe poznalo. Otec slouží jako příklad chování a funguje jako vzor. Tak jako matka, i otec poskytuje dítěti ochranu, jedná se o ochranu dítěte i celé rodiny, tedy v širším rozměru. Otec dává dítěti v průběhu výchovy prvky jako rozhodnost, lásku a zaujímá také roli podpory a opory, jak pro matku, tak pro dítě (Špaňhelová, 2011).

Zaměříme-li se na úplnost rodin, uvádí Kopecká pět typů rodin. V prvním typu, vlastní formálně úplné rodině, jsou oba rodiče i děti biologicky příbuzní. Ve druhém případě, formálně úplné rodině, je jeden z rodičů nevlastní vůči dítěti. Třetí typ, formálně neúplná rodina, zahrnuje případy, kdy dítě žije pouze s jedním z rodičů, nebo kdy jeden z rodičů zemřel, jsou rozvedeni, nebo se dítě narodilo svobodné matce. Čtvrtý typ, neformálně úplná rodina, nejsou rodiče oddáni, ale plní všechny funkce rodiny. Poslední je neformálně neúplná rodina, kde rodiče spolu nežijí, ale nejsou rozvedeni (Kopecká, 2015).

Vzhledem ke sesbíraným dotazníkům pro rodiče můžeme poukázat, že nejčastějším typem rodin je vlastní formálně úplná rodina. Většina z dotazovaných žije pospolu (tedy rodiče a vlastní děti). Mimo tento typ rodin se dnes také setkáváme velmi často se střídavou péčí

o dítě nebo také rodičem, který vychovává své dítě sám, nejčastěji se jedná o matky samoživitelky.

2.3.1 Dělení rodin podle funkčnosti

Dělení rodin dle funkčnosti se obvykle provádí podle toho, jak dobře rodina plní své funkce, které jsou považovány za důležité pro výchovu a fungování rodiny. Mezi tyto funkce patří například ekonomická funkce, sociální funkce, výchovná funkce a reprodukční funkce. Autoři jako Kopecká, Šafránková, Fischer a Škoda, Gillnerová a další se shodují v otázce dělení rodin dle jejich funkčnosti a popisují čtyři různé typy funkčnosti rodin (**funkční, problémová, dysfunkční a afunkční**).

Charakteristickým znakem funkční rodiny je převládání dobrých mezilidských vztahů, kdy rodiče dětem zaopatřují dobrý vývoj a výchovu. Dalšími typickými znaky funkční rodiny jsou také správná komunikace mezi členy rodiny, plánování budoucnosti i společných aktivit. Jedná se o rodinu úplnou, ve které se neodehrávají žádné zásadní problémy a konflikty. Rodičům není lhostejné sociální začlenění jejich potomků. Problémová rodina se zpravidla vyznačuje určitými komplikacemi, ale ty ještě nezbytně neohrožují vývoj dětí. Obvykle jde o dočasné narušení osobních vztahů nebo obtížnou ekonomickou situaci (např. matka se po rozvodu stará o děti sama, vážné onemocnění v rodině či krátkodobá nezaměstnanost člena rodiny). Rodina si většinou zvládne s těmito potížemi poradit sama, nebo s menší podporou společnosti. Dysfunkční rodina neplní dostatečně některé své funkce, které ztrácí. Rodiče neplní funkci zajistit potřeby dítěte a vývoj dítěte je ohrožen. Obvykle se jedná o rodiny, v nichž jsou narušeny vzájemné vztahy mezi rodiči, může docházet k problémům s alkoholem a drogami. Jedná se o rodiny, které se nachází v nepříznivé finanční či bytové situaci. Rodina potřebuje vnější zásah institucí (např. OSPOD, Sazka apod.), aby sanace fungovala, je však potřeba spolupráce ze strany rodiny. Posledním typem je rodina afunkční, která není schopna plnit své základní funkce nebo úkoly a nezajišťuje vhodné rodinné prostředí pro výchovu. Problémem těchto rodin je prostředí, které ohrožuje děti, a proto potřebují péči v jiném prostředí mimo rodinu. V naší společnosti není mnoho afunkčních rodin, ale pokud se rodina octne v takové situaci, je třeba co nejrychleji zakročit (Kopecká, 2015).

2.4 Charakteristické znaky současné rodiny

V současné době je mnoho autorů zaměřujících se na charakteristické znaky současné rodiny. Charakteristické znaky současné rodiny se mohou lišit v závislosti na geografické oblasti, kultuře, náboženství a na mnoha dalších faktorech. Kraus s Poláčkovou (2001) ve svém díle vymezují několik důležitých faktorů, které ovlivňují současné rodiny. Poukazují například na snižující se stabilitu rodiny, konkrétně se v posledních desítkách let zvýšilo procento rozvodovosti a naopak méně dospělých vstupuje do manželského svazku. Dle dat Českého statistického úřadu (2021), vycházejících ze sčítání obyvatelstva, lze s těmito informacemi souhlasit. V průběhu posledního padesátiletí došlo v České republice k výrazným změnám v oblasti sňatků a rozvodů. Podle dat ČSÚ klesá počet uzavřených manželství, přičemž v roce 2020 byl zaznamenán nejnižší počet sňatků od roku 1960. Rozvodovost, i když stále vysoká, se v posledních letech mírně snižuje. Průměrný věk žen i mužů při uzavírání manželství stoupá, což ukazuje na změnu náhledu na sňatek a na postavení rodiny v dnešní společnosti. Celkově tato data ukazují na významné trendy a změny v oblasti sňatků a rozvodů v České republice během posledních padesáti let. Kraus a Poláčková (2001) uvádějí, že rozvoj antikoncepce a plánování rodičovství je důležitým faktorem v omezení počtu potratů. Díky tomu, že je antikoncepce dostupná pro většinu populace, počet umělého přerušování těhotenství klesá. Statistiky ČSÚ (2021) potvrzují tento trend a ukazují výrazný pokles počtu potratů v České republice v posledních 50 letech. I když mezi lety 1970 a 1990 došlo k postupnému nárůstu počtu potratů, od počátku 90. let se tento trend obrátil a počet potratů postupně klesá, což lze, jak uvádějí autoři, přičíst vývoji antikoncepčních možností a zvýšenému povědomí o plánování rodičovství. Kraus s Poláčkovou (2001) zmiňují, že vícegenerační soužití rodin v České republice postupně klesá. To znamená, že již nežije tolik rodin, kde společně žijí tři a více generací (např. dědeček, rodiče a vnoučata). Tento ukazatel souvisí s řadou faktorů, jako jsou změny v sociálních strukturách, urbanizace, zvyšující se mobilita a individuální životní styl. Dle ČSÚ (2021) se v důsledku těchto faktorů v posledních letech v České republice častěji vyskytují jedno a dvougenerační domácnosti, kde každá generace žije samostatně.

Na tuto skutečnost poukazuje i výzkum *The Process of Entering into Cohabiting Unions*, kde autorka uvádí, že vícegenerační soužití může být ochromeno rostoucí rozmanitostí hodnot a životních stylů mezi generacemi (Sassler, 2004).

Na základě výzkumu lze pozorovat, že mnoho z těchto charakteristických vlastností se shoduje se znaky rodin, které byly zkoumány. Je patrné, že například většina rodičů dnes přivádí děti na svět v pozdějším věku, než tomu bylo před pár desetiletími.

Možný ve svém díle popisuje, že rodina je dnes nejčastěji tvořena manželským párem a dvěma dětmi. Od 50. let minulého století velmi vzrostl počet neúplných rodin, konkrétně jednoho rodiče žijící s dětmi (častěji se v takové situaci octne matka) (Možný, 2006).

Také Tománek se zabývá otázkou, proč se mladí lidé stále více často rozhodují neuzavírat manželské svazky. Dle jeho slov je dnes moderní žít v partnerství bez svatebního slibu, mladí lidé se nechtějí zavazovat do vážného svazku. Autor dále popisuje různé změny, které v posledních letech ovlivňují rodinné vztahy například pokles porodnosti a následné změny v rodinné struktuře (většina rodin má nyní nejvýše dvě děti). Stejně tak se zmiňuje o narůstajícím trendu registrovaného partnerství mezi osobami stejného pohlaví, i když to v mnoha zemích stále zůstává citlivým tématem (Tománek, 2013).

Tématem rozvoje a dostupnosti antikoncepce se také zabývá Jandourek. Podle něj umožňuje antikoncepce plánovat přesný počet potomků a společně s kariérním růstem to může vést k poklesu porodnosti. Dle Jandourka se západní kultury od tradičních rodin liší tím, že členové rodiny pracují dále od domova, což je oproti tradiční rodině značný rozdíl (Jandourek, 2012).

Rodinné prostředí

Rodinné prostředí je jedním ze současných charakteristických znaků rodiny. V pedagogickém slovníku Průcha et al. (2013) popisují rodinné prostředí jako nejvýznamnější faktor formující vývoj dítěte. Rodinné prostředí má vliv na základní psychické, tělesné a sociální charakteristiky vývoje jedince, od narození až po dospělost. Působí především na jazykové a komunikační schopnosti dítěte, jeho postoje, názory, emoční vývoj apod. Podle některých autorů jsou negativní jevy v dnešní společnosti, jako je násilí a užívání drog, důsledkem nekvalitního rodinného prostředí, kterému bylo dítě během vývoje vystaveno.

Na důležitost rodiny jako instituce a možnými sociálně patologickými jevy v souvislosti s rodinným prostředím, tak jako Průcha a kolegové, poukazují ve svém díle i Fischer a Škoda. Dle jejich slov má rodina nezastupitelnou roli při formování a vývoji jedince a patří k nejdůležitějším sociálním skupinám (Fischer a Škoda, 2009).

Tématem rodinného prostředí se podrobně zabývá také Procházka (2012). Podle něj se rodina stává primárním a klíčovým prostředím, se kterým se dítě střetává ihned po narození. Stejně jako výše zmínění autoři i Procházka poukazuje na důležitou roli rodiny při primární socializaci. Dítě je v této sociální skupině ovlivněno tradicemi a kulturou rodiny a postupně si je osvojuje. Rodinné prostředí ovlivňuje vývoj a výchovu dítěte celou řadou svých ukazatelů. Tyto ukazatele mohou být vztahové, jako je úplnost nebo neúplnost rodiny, přítomnost sourozenců a prarodičů, interakce a komunikace mezi členy rodiny a komunikace s dalšími institucemi (škola), které ovlivňují vývoj dítěte. Kromě vztahových ukazatelů hrají roli také materiální aspekty rodinného prostředí, jako je vybavenost a podnětnost. Mezi další ukazatele, které ovlivňují vývoj dítěte, patří sociálně-kulturní ukazatele, jako je vzdělání a povolání rodičů a další aspekty, které reprezentují společenskou vrstvu. Dítě přejímá tyto momenty a přímo nebo nepřímo ovlivňují jeho postoje, hodnoty a v neposlední řadě formují jeho vzorce chování (Procházka, 2012).

3 ŠKOLNÍ TŘÍDA

Existuje řada autorů, kteří se zabývají pojmem školní třída, většina z nich ji však vymezuje jako malou sociální skupinu. Není tomu jinak ani u Nakonečného (2020) který tvrdí, že malé skupiny jsou tvořeny osobami, jež se vzájemně znají, komunikují spolu a jsou formálně nebo neformálně integrovány společným cílem. Dle Nakonečného se může jednat například o školní třídu. Školní třída je také klíčovým tématem pro Gillnerovou et al. (2012), které taktéž vymezují školní třídu jako malou sociální skupinu. Do školní třídy je žák dlouhodobě začleněn a třída trvale a přímo na žáka působí. Třída je tvořena jedinci, kteří spolupracují a směřují ke společným cílům. Ve školní třídě probíhá vzájemná trvalá interakce. Dle autorek se jedná o speciální malou skupinu, jelikož tato skupina funguje ihned po setkání spolužáků v prvních dnech školního roku. Z pedagogického úhlu pohledu se školní třídou zabývá Mareš (2013). Autor poukazuje na to, že definovat tuto skupinu se může zdát samozřejmé, opak je však pravdou. Podoba školní třídy si historicky prošla velkými proměnami, například za dob Jana Amose Komenského třídu tvořilo 80-100 žáků, dokonce i v 19. století se počty žáků v třídách pohybovaly okolo 60-70. Také Hrabal (2003) popisuje, že definovat školní třídu není tak jednoznačné a jasné, jak se může zdát. Dle získaných dat Českého statistického úřadu (2022) se základního vzdělání ve školním roce 2021/2022 účastnilo nejvíce žáků za posledních deset let, celkem se však jednalo v průměru o 19,3 žáka na jednu školní třídu. Průcha et al. (2013, s. 318) v pedagogickém slovníku definují školní třídu jako *skupinu žáků stejného věku, kteří jsou společně vyučováni ve škole. Třída je základní sociální a organizační jednotkou školního vzdělávání*. Mareš (2013) tuto definici z části vyvrací, jelikož v případě, že žák ročník opakuje, nebo přijde žák z ciziny, se můžou ve třídě vyskytovat i žáci, kteří nemají stejný věk, jak tvrdí autoři definice výše. Mimo rozdílný věk je dnes také možnost vzdělávání pomocí technologií online. Žáci jsou do tříd rozdělováni abecedně, na vyšších stupních se můžeme setkat také s dělením dle zaměření žáků. Třídy jsou pod řízením instituce (školy) a musí se řídit školním řádem. Trošku odlišným pohledem, ale taktéž pravdivým, chápe třídu Lašek (2007), dle něj se jedná o složitý a mnohvrstevný sociální svět, který spoluvytvářejí jak žáci, tak i učitelé. Třída může žáka podporovat ve výkonech, dá mu možnost zažít úspěch před ostatními, stejně jako neúspěch, naučí jej kooperovat i klikařit, spolupracovat i podvádět. Ve výkladovém slovníku z pedagogiky je školní třída popsána jako malá sociální skupina, která z původně formálního charakteru postupně přechází do skupiny neformální, jež si částečně nese znaky formální

skupiny. Třída se také dle různých okolností (tělocvik, výuka cizích jazyků apod.) může rozdělovat na menší podskupiny (Kolář, 2012).

Typy třídních kolektivů

Třídy lze klasifikovat podle způsobu vzniku na třídy náhodně vzniklé, diferencované, například matematické nebo sportovní, a výběrové, které vyžadují ku příkladu přijímací zkoušku (Braun et al., 2014). Podle Kolaříka a Smékalové (2011) existuje pět typů tříd, které se liší pravidly, jaká komunikace probíhá uvnitř třídy, jak mezi žáky navzájem a také mezi žáky a učitelem. Prvním typem je zcela nový kolektiv, který za sebou nemá žádnou minulost, komunikace mezi členy kolektivu je na počátku a je možné ji efektivně ovlivňovat. Další možností je kolektiv vzniklý spojením. Tento druh kolektivu za sebou má společnou minulost, problémem je, že žáci si zaběhlé normy a způsoby komunikace z předešlých kolektivů přenášejí i do nově vzniklého kolektivu. Kolektiv s delší společnou minulostí, typ „pozitivně vyladěný“, je vhodnější forma kolektivu než kolektiv vzniklý spojením. Žáci mezi sebou a s učitelem komunikují spontánně a otevřeně. Následuje typ kolektivu s delší společnou minulostí, typ „bez sounáležitosti ke skupině“, jedná se o kolektiv poměrně slabší. Mezi žáky je řídká sociální síť a nespolupracují spolu. Posledním typem je kolektiv s delší společnou minulostí, typ „negativně naladěný“, tento typ kolektivu je relativně problémovým kolektivem. Třídní kolektiv funguje podle skrytých, ale zaběhlých pravidel, ale práce s takovým kolektivem je velmi obtížná i pro školního psychologa (Kolařík a Smékalová, 2011).

Vývoj třídního kolektivu

Je naprosto přirozené, že kolektiv třídy prochází určitým vývojem. Nejdelší třídní kolektivy tvoří žáci na základních školách a víceletých gymnáziích, během této doby se třída diferenciuje a vzniká hierarchie třídy. Vývoj třídního kolektivu se zpravidla odehrává ve třech fázích, jedná se o fázi prekohezní, prvotní kohezi a kohezi, přičemž hranice stádií nelze zcela přesně stanovit. Ve stadiu prekohezním se ve třídě vyskytují žáci s rozdílnými předchozími zkušenostmi. Žáci přijímají normy od učitele bez výhrad. K počáteční diferenciaci dochází na konci prvního ročníku. V případě víceletých gymnázií žáci opět podstupují prekohezní fázi (prima, sekunda), přestože si tímto stadiem na základních školách již prošli, jedná se o nový kolektiv. Charakteristickým znakem tohoto stadia je to, že se jedná o soubor individuí a žáci se mnohdy neznají. Studenti středních škol už za sebou mají všechny tři fáze vývoje, a tak celý proces podstupují opakovaně avšak rychleji. U žáků základních škol probíhá tato fáze během 1.-3. ročníku, naopak u středoškoláků prekoheze

zabere cca tři čtvrtiny prvního roku. Stadium prvotní koheze je specifickou prvotní spoluprací, soudržností apod. Pozice učitele už nijak významně neovlivňuje hierarchii a dynamika třídy je závislá na vlivných jedincích. Na víceletých gymnáziích (tercie, kvarta) jsou vytvářeny silnější vztahy. Na základní škole tato fáze probíhá během 4.-6. třídy a u stredoškoláků trvá do konce druhého ročníku. Poslední fáze se nazývá koheze, v tomto stadiu se zakončuje vývoj vztahů v kolektivu. Hierarchie třídy je zcela ustálená dle postojů žáků a vlivem učitele, v této fázi je těžko změnitelná. Rozdílností mezi žáky (studenty) se vytváří stabilní hierarchie, vlivní jedinci udávají krok celé skupiny. Poslední stadium probíhá v posledních ročnících – u základní školy je to tedy 7.-9. třída, u stredoškoláků třetí a čtvrtý ročník (Braun et al., 2014).

3.1 Vztahy v třídním kolektivu

U povahy a utváření sociálních skupin hrají roli důležité charakteristické znaky, jako vzájemná závislost mezi členy, skupinová struktura a zejména vztahy uvnitř skupiny. V průběhu vzniku skupiny se poměrně rychle utvářejí vztahy mezi jednotlivými členy skupiny. Relativně v krátkém časovém horizontu si členové nachází své místo v rámci vzájemných vztahů a postupně si na sebe zvykají (Výrost a Slaměník, 2008).

Gavora (2005) školní třídu označuje jako malou sociální skupinu, ve které konfigurují konkrétní lidé. Nicméně tito lidé nefungují jako izolovaní jednotlivci, ale naopak vstupují do vztahů. Klíčem k úspěchu je v tomto případě komunikace, která je prostředkem k realizaci mezilidských vztahů obecně a taktéž ve školní třídě. Na vztahy ve školní třídě můžeme přihlížet ze dvou úhlů. V prvním případě se jedná o vztahy symetrické a asymetrické a ve druhém případě o preferenční vztahy. Asymetrické vztahy jsou typické pro vztahy mezi učitelem, který má při komunikaci nadřazené postavení, a žák, skupina žáků či celá třída má postavení podřízené. Naopak vztahy symetrické jsou charakteristické pro rovnocenné partnery (žáky). Žáci mají v komunikaci stejné postavení, práva i možnosti. Může nastat situace, kdy žáci komunikují pomocí skupin, do kterých jsou rozděleni. V takových případech je často jeden žák lídrem skupiny a nastává mezi ním a skupinou vztah asymetrický. Pro preferenční vztahy je typickým znakem upřednostňování jedné osoby před druhou. Učitel má schopnost ovládat vztahy v případě výběru druhého komunikujícího. Je důležité podotknout, že výběr druhého partnera ke komunikaci je pouze jedním z faktorů znázorňující vztahy mezi komunikujícími. Vztahy se také ukazují tím, o jakých tématech se komunikuje, jakým způsobem se komunikuje, jak žák hodnotí sám sebe apod. Preferenční

vztahy se vyskytují také mezi žáky navzájem, zobrazují přátelství, oblíbenost, nebo naopak nezájem, antisympatie či rivalitu. Vztahy se odrážejí například u výběru spolužáka při společné činnosti (soused v lavici), ale také při vzájemné komunikaci během výuky. Souhrnným vzorcem vztahů nazýváme klima třídy. V pedagogickém slovníku Průcha et al., (2013) dělí vztahy mezi žáky jinak, než uvádí Gavora. Popisují vztah mezi žákem a žákem jako mezilidský vztah, jež ovlivňuje žákovo učení a chování. Prvním východiskem je poslání instituce (školy), jejím úkolem je socializovat všechny žáky, kteří do ní vstupují z rozdílných sociálních a kulturních prostředí. Cílem je, aby se žáci naučili vzájemnému soužití, spolupráci a také uměli pracovat s rozdílnými názory spolužáků. Druhé hledisko vychází z vývojové psychologie a cílem je pozorovat sociální zrání žáků. Jedná se o vytváření skupin a part, jednostrannost či oboustrannost vztahů, projevy sympatií, přátelství či prvních vztahů. Třetí východisko směřuje z pedagogiky a cílem je sledovat vztahy, jež zjednodušují nebo komplikují výchovu a vzdělávání žáků. Další hledisko vychází z pedagogické psychologie a soustředí se na to, jak vztahy uspokojují sociální potřeby žáků. Může se to týkat potřeby nápodoby, moci nad druhými nebo například pozitivními vztahy. Tyto vztahy formují klima třídy a do značné míry i klima školy. Poslední východisko je soustředěno na školní, poradenskou a klinickou psychologii a jeho cílem je sledovat, jak moc se ve vztazích objevují negativní symptomy, zejména rizikové chování žáků. Mareš (2013) uvádí, co všechno ve školní třídě můžeme zjišťovat, mimo jiné zmiňuje i vztahy. Konkrétně se jedná o strukturu vztahů, kde autor rozlišuje třídy s nízkou a vysokou centralizací vztahů, třídy s vysokou a nízkou reciprocitou vztahů. U první zmíněné z možnosti se mají žáci rádi, jsou kamarádi, moc a vliv nehraje významnou roli. U tříd s vysokou centralizací vztahů ve třídě vynikají dominující žáci, kteří své názory přenášejí na zbytek třídy a tím je ovlivňují. Pro třídy s vysokou reciprocitou je charakteristický oboustranný vztah mezi žáky, naopak u tříd s nízkou reciprocitou je vztah mezi dvěma žáky pouze jednostranný. Dále můžeme hovořit o třídách v nichž se izolovaní žáci nevyskytují, a naopak o třídách kde je počet izolovaných žáků poměrně vysoký. S takovými žáky se většina třídy nebaví, jsou izolovaní a stojí často na okraji této sociální skupiny.

3.2 Role a pozice žáka

Role zahrnuje souhrn specifických očekávaných vzorců chování, které jsou určeny charakteristickými normami a souvisejí s úkoly daného jedince. Role zároveň souvisí s interpersonálními vztahy jedince k ostatním příslušníkům skupiny. Důvod pro vznik role

je splnění specifických úkolů, které jsou ve skupině znatelně rozdílné. Role značně souvisí s pozicí jedince ve skupině (Hrabal, 2003).

Sociometrická pozice žáka v třídním kolektivu

Ke zjištění postavení žáků v třídním kolektivu je nejčastěji používána sociometrie, kterou Kopecká (2012, s. 281) definuje jako: *Sociometrie (socius + metrus – měření druhého) je metoda sloužící ke zjišťování vztahů mezi jednotlivci v určitých společenských skupinách (třída, pracovní kolektiv, zájmová organizace). Jejím cílem není zkoumat jedince, ale odhalit strukturu vztahů v sociální skupině.*

Sociometrii více zmiňujeme v praktické části práce. Sociometrií a konkrétně pozicemi v třídním kolektivu se zabývají například Hrabal, Braun, Nakonečný, Vágnerová, Lašek či Čáp. V rámci našeho výzkumu jsme využili sociometrii dle Hrabala.

Pozice žáka dle Hrabala

Pozice vyznačují rozdílnost členů ve skupině z hlediska jejich váhy a významu. Vzhledem k pozicím, které se ve třídní skupině vyskytují, můžeme členy seřadit hierarchicky. Dle Hrabala se pozice vytváří na základě dvou proměnných, konkrétně se jedná o vliv a oblibu. Celková dynamika a struktura třídy, stejně tak jako osobnostní rozvoj jednotlivých žáků, závisí na pozici a roli žáka v třídním kolektivu. To, jakou pozici žák zaujme, je podmíněno třídě jako celku, ale také na individuálních charakteristikách žáka. Pozice podle vlivu vyznačuje, jak moc žák ovlivňuje třídu nebo činnosti, které provádějí. Naopak pozice dle obliby označuje, v jaké míře je jedinec přijat do skupiny, popularitu, sympatičnost či přitažlivost. V hierarchickém žebříčku tvoří jednu stranu žáci přijatí, oblíbení a druhou stranu naopak žáci odmítnutí a izolovaní. V dotazníku SO-RA-D jsou pro zjištění pozic žáků vytvořeny položky na vliv a na oblibu. Hrabal rozlišuje žáky dle obliby a vlivu na: 1. Neoblíbený, nevlivný a školsky málo úspěšný žák, 2. Izolovaný žák, 3. Žák ve vedoucí pozici, 4. Vlivný, méně oblíbený žák, 5. Oblíbený, méně vlivný žák, 6. Žák v nevýrazné pozici. Prvním zmíněným typem je neoblíbený, nevlivný a školsky málo úspěšný žák, který je často spjat s vývojovou opožděností, která může mít účinek právě na odmítnutí třídy. Chlapci, kteří zaujímají tuto pozici, jsou často agresivní, u dětí v předškolním věku nebo na počátku zahájení povinné školní docházky můžeme pozorovat projevy fyzické či slovní agresivity. Tyto projevy se mnohdy vztahují k přílišnému úsilí o zvýšení vlastní prestiže. Žák na sebe leckdy upozorňuje, sebeprosazením anebo například ponižuje a shazuje ostatní členy skupiny. Tento typ žáků bývá mnohdy považován za bezvýznamného člena

třídní skupiny a může se vyznačovat vadami či handicapem, například co se vzhledu či výkonnosti týče. Tato krajní pozice signalizuje ohrožení zdravého vývoje žáka. Izolovaní žáci nejsou nijak výrazně odmítáni či nepřijati a rovněž se jedná o nevlivné žáky. Tomuto typu žáků věnuje učitel mnohdy více pozornosti, jelikož žáci izolaci často prožívají jako formu odmítnutí. Ostatní členové skupiny se o izolovaných žácích sami od sebe nevyjadřují a spíše je přehlíží. Můžeme se setkat i s žáky, kteří svou izolovanost nesou velmi špatně, v takových případech by měl učitel věnovat žákovi pozornost a případně nabídnout pomoc. Žáci ve vedoucí pozici jsou vlivnými a oblíbenými členy skupiny, kteří zaujímají jádro skupiny. Vedoucí přičky zaujímají z důvodu jejich osobnostní charakteristiky, která odpovídá představám a hodnotám skupiny. Poté, co tito žáci zaujmou vedoucí pozice, určují společně s ostatními cíle a hodnoty skupiny. Žáci, kteří zaujímají tento typ pozice, získávají široký prostor pro sebeprosazení se, sblížení se s kýmkoliv apod. Z dlouhodobého hlediska může dojít k příliš velkému růstu sebevědomí. Vlivný, méně oblíbený žák je charakterizován značným rozdílem mezi vlivem a oblibou. Pokud chce učitel třídy porozumět, je třeba znát, jací žáci zaujímají tyto pozice. Efektivní vůdci se vyznačují slabou převahou silného vlivu nad oblibou, o oblibu přichází v důsledku toho, že kladou na spolužáky požadavky, organizují činnosti a vyžadují například dodržování norem. Dalším typem je oblíbený, méně vlivný žák. Tito žáci zaujímají ve třídě spíše centrální než vedoucí pozice. Jejich vřelé přijetí skupinou je důsledkem pozitivního emocionálního ladění, které je pro ně charakteristické. Tito žáci umí pracovat na dosažení cílů, jsou radostní, empatictí, mají soucit, a právě díky těmto znakům jsou natolik oblíbení. V SO-RA-DU je spolužáci často popisují jako milé, spolehlivé, kamarádké, ochotné a upřímné. Posledním typem je žák v nevýrazné pozici, jedná se o nejpočetnější pozice ve třídě. Můžeme říci, že od těchto žáků můžeme do budoucna očekávat cokoli, proto je důležité, aby učitel využil různé diagnostické prostředky a pozoroval tak zatím nezřetelné možnosti i nebezpečí (Hrabal, 2003).

Pozice žáka dle Brauna

Braun naznačuje, že při postavení žáků v třídním kolektivu závisí na mnoha faktorech, které dělí na vnější a vnitřní. Vnější faktory jsou například doba, během které je žák členěn do třídy, postoje učitelů k žákovi, absence během výuky (například zapříčiněna nemocí), rodinné zázemí a také fyzický vzhled. Naopak mezi vnitřní faktory můžeme zařadit emoční inteligenci žáka, sebedůvěru, ambice, aktivitu, inteligenci, komunikativnost a například studijní úspěšnost. Autor dělí pozice ve skupině na alfa, beta, gama a omega pozice. Alfa pozici zaujímá žák, který je nejaktivnější a nejvíce ovlivňuje, co se ve třídě děje. Tento žák

se stává neformálním vůdcem skupiny a je ostatními členy akceptován. Obecně platí, že se ve třídě vyskytují dva až tři žáci na této pozici, důležité je sledovat jejich vzájemný vztah, který působí na celou dynamiku třídy. Nutno podotknout, že alfa žáci nemusí být zřetelně viditelnými žáky, a učitel tak nemusí vědět, o které žáky se jedná. Pozici beta zaujímá žák, který nemá velký sociální vliv. Jedná se mnohdy o introverty, kteří bývají označováni za „šprty“. V případě zkoušení se žáci často na tento typ žáků soustředí a doufají, že jim poradí. Beta pozice bývá třídou vnímána jako spolehlivá a odpovědná osoba, tudíž tito žáci často zaujímají post „starosty“ třídy, obvykle se jedná o jednoho maximálně dva žáky ve třídě. Pozice gama je většinou pozicí ve třídním kolektivu. Jde o pasivní jedince, pro něž jsou charakteristické dvě převládající vlastnosti. V první řadě nechuť ke změnám a ve druhé žárlivost na alfu. V případě, že alfa pozice ze třídy odejde, je její pozice nahrazena schopnou gamou. Poslední pozicí je omega, kterou tvoří žáci, jež se ze třídy oddělují. Tito žáci zůstávají stranou a je na školním psychologovi, aby našel způsob, jak těmto žákům pomoci (Braun et al., 2014).

Pozice žáka dle Nakonečného

Také Nakonečný se zabývá sociometrickým postavením žáků v třídním kolektivu. Autor rozděluje pozice na hvězdu, outsidera, zavrženého (antihvězdu), izoláta, ambivalentní status a nakonec „šedou eminenci“. Nakonečný uvádí příklad sociometrického dotazování na vojenské skupině, kdy jednotliví členové mají na výběr mezi přijetím a odmítnutím. Může se jednat například o takovou otázku – S kým byste chtěl sdílet společný stan? Žák s pozicí hvězdy přijímá maximální hodnotu smíšeného sociometrického statusu, jež představuje sumu všech obdržných voleb (pozitivních i negativních). Outsider je jedinec, který je málo volen ostatními, ale on sám volí značně. Tento typ pozic je poměrně odmítaný. Zavržený neboli antihvězda je osoba, jež má minimální smíšený sociometrický status. V podstatě se jedná o opak hvězdy a jedinec získal maximum negativních voleb. Izolát se straní skupině, jedná se o osobu, jež nevolí ani není volena. Ambivalentní status je poměrně složitá pozice, jež dosáhla maximálního počtu obdržných voleb (pozitivních i negativních), ale nulový smíšený sociometrický status. Posledním typem je „šedá eminence“, jde o osobu v pozadí. Lídr skupiny tuto pozici volil pozitivně a taktéž to platí v opačném případě. Pro zbytek skupiny se vyznačuje izolovaností, ale má skrytý vliv na lídra skupiny (Nakonečný, 2020).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÁ ČÁST

V praktické části bakalářské práce se zaměříme, tak jako v teoretické části, především na socioekonomický status rodiny, rodinu a na třídní kolektiv žáků. V praktické části si vymežíme výzkumný problém, dále otázky a cíle, výzkumný soubor, výzkumnou metodu, způsob zpracování dat a v neposlední řadě analýzu a interpretaci dat.

4.1 Výzkumný problém

Výzkum zkoumá vliv socioekonomického statusu rodin na postavení žáků v třídním kolektivu. Socioekonomický status je důležitým ukazatelem v životě jedince. Podle Heluse se rodina různým způsobem odráží v osobnosti dítěte, ovlivňuje jeho vývoj a osobnost. Má také vliv na vytváření předpokladů pro školní úspěšnost nebo naopak způsobuje neúspěchy žáků. Socioekonomický status (SES) významně souvisí s řadou ukazatelů osobnosti, výkonnosti, kariérního sebeprosazení a životní úspěšnosti – v neposlední řadě i se školní úspěšností. Základem SES je sociální vrstva (třída), ke které jedinec přísluší, a to zejména na základě: a) prestiže svého povolání, b) příjmu/bohatství, c) vzdělání (Helus, 2015).

Socioekonomickým statusem rodin, ale převážně v oblasti zaměřené na vzdělávání žáků a dosažených studijních výsledků, se zabývala spousta studií (Šetření PISA, PIRLS, Prokop apod.). Výsledky šetření PIRLS poukazují na souvislost mezi výsledky žáků a socioekonomickým statusem rodin (Česká školní inspekce, 2022). Ze studie amerických výzkumů (Sternberg a Williams, 2002) vyplývá existence vysoké souvztažnosti mezi příjmem rodiny (sociální složkou) a výsledky žáků v testech školní úspěšnosti. Postavení a role žáka v třídním kolektivu se v průběhu školní docházky mění a závisí na mnoha vnějších i vnitřních faktorech. Mezi vnější faktory patří mimo jiné také rodinné zázemí a fyzický vzhled žáka (Braun et al., 2014).

4.2 Výzkumné cíle

Hlavním výzkumným cílem je **zjistit a popsat souvislosti mezi socioekonomickým statusem rodin a postavením žáků v třídním kolektivu.**

Díličí výzkumné cíle

1. Zjistit a analyzovat socioekonomický status rodin.
2. Zjistit a popsat postavení žáků v třídním kolektivu.

4.3 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka zní: **Jaké jsou souvislosti mezi socioekonomickým statusem rodin a postavením žáků v třídním kolektivu?**

Dílčí výzkumné otázky

1. Jaký je socioekonomický status rodin?
2. Jaké postavení zauímají žáci v třídním kolektivu?

Pro naplnění výzkumných otázek a cílů byl použit kvantitativní přístup, konkrétně formou dotazníku vlastní konstrukce pro rodiče a sociometrického dotazníku SO-RA-D pro žáky v třídním kolektivu.

4.4 Výzkumný soubor

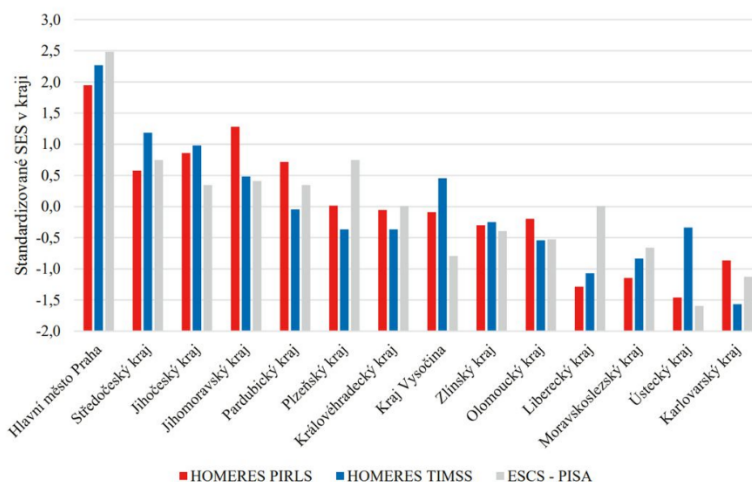
Základní soubor představují všechny základní školy v České republice. Dle Českého statistického úřadu bylo ve školním roce 2021/2022 v České republice celkem 4 238 základních škol. Celkem 964 571 žáků. V jedné třídě bylo v průměru 20,1 žáka (Český statistický úřad, 2022).

Výběrový soubor tvoří dvě základní školy v okrese Uherské Hradiště. Výběr výzkumného souboru jsme v rámci tohoto výzkumu zvolili dostupný. Na základě předešlých výzkumů a tvrzení Daniela Prokopa, je nerovnost žáků patrná zejména v regionech s vysokou zadlužeností a bytovou nouzí (stisk.online.cz, 2021).

Česká školní inspekce ve spolupráci s MŠMT připravila srovnání všech krajů České republiky podle dosažených výsledků ve vzdělávání. Předchozí výzkumy ukázaly, že existují regionální rozdíly v průměrném socioekonomickém statusu (SES) žáků, které převážně souvisejí s rozdíly ve výsledcích testů v různých oblastech mezinárodních šetření. V grafu (Obrázek 2) jsou kraje seřazeny podle úrovně průměrného socioekonomického statusu žáka, tedy podle toho, z jak sociálně a ekonomicky silné rodiny žák pochází. Toto "rozložení sil" je v České republice neobvykle silné (Lebeda et al., 2020).

Na základě těchto získaných informací, jsme se rozhodli oslovit základní školy ve Zlínském kraji, neboť Zlínský kraj patří z hlediska SES žáků k průměrným až k horším krajům, ve srovnání s ostatními kraji zabírá procentuálně nižší příčky. Ze základních škol ve Zlínském kraji se nám nakonec podařilo navázat spolupráci se dvěma základními školami v okrese Uherské Hradiště.

Průměrný socioekonomický status žáků

Obrázek 2 Průměrný socioekonomický status žáků (ČŠI)

Tabulka 1 Přehled respondentů podle škol (vlastní výzkum, 2023)

Škola	Ročník	Počet žáků	Procenta	Celkový počet/procenta
ZŠ A	7.	12	54,5 %	22/ 100 %
ZŠ B	6.	10	45,5 %	

Základních škol ve Zlínském kraji jsme pro spolupráci na výzkum oslovili více, avšak spolupráci se nám podařilo navázat pouze se dvěma. V rámci každé školy, jsme oslovili rodiče o spolupráci na prováděném výzkumu. Vzhledem k tomu, že ne všichni rodiče s výzkumem souhlasili, je celkový počet respondentů 22. Pro účely výzkumu jsme tedy mohli využít data od 22 žáků (rodin), které jsme podrobně zkoumali, jak z hlediska sociometrie, tak socioekonomického statusu a vzájemných souvislostí mezi těmito dvěma proměnnými.

4.5 Výzkumná metoda a technika

Vzhledem ke kvantitativnímu charakteru výzkumného tématu a stanovených výzkumných otázek byly pro provedení výzkumu využity kvantitativní metody v podobě vlastního dotazníku pro rodiče a sociometrického dotazníku SO-RA-D pro žáky. Dotazník pro rodiče

zjišťuje socioekonomický status rodiny (SES) a má celkem 14 očíslovaných položek vždy s jednou možnou odpovědí. Sociometrický dotazník zjišťuje postavení žáků v třídním kolektivu. Oba dotazníky byly doručeny osobně do škol. Vzhledem k tomu, že jsme pro přiřazení rodiny k žákovi potřebovali znát, kdo vyplňuje dotazník, nemohl být zcela anonymní. Pro co největší anonymitu jsme však předem na dotazníky napsali tužkou čísla (dle počtu žáků ve třídě) a rodiče dostali dotazníky s přiřazeným číslem. Jmenný seznam žáků neměl k dispozici nikdo jiný, aby byla zachována co největší anonymita rodin (žáků). Číselný seznam žáků jsme si následně rozdělili na čísla A1-A12 u ZŠ A a B1-B10 u ZŠ B. Dotazník pro rodiče vyplňovali rodiče v domácím prostředí a následně jej odevzdali v obálce třídní učitelce, od které jsme si obálky s dotazníky přebrali. Vyplnění dotazníků SES vyžadovalo cca 10 minut. Sociometrické dotazníky SO-RA-D vyplňovali žáci za naší přítomnosti ve škole. Doba vyplnění dotazníků trvala přibližně 15 minut. Sběr dat probíhal v měsíci únoru.

4.5.1 Dotazník pro zjištění SES rodiny

Dle Heluse (viz. výše), šetření PISA, PIRLS a dalších autorů, závisí zjištění SES rodiny nejvíce na: prestiži povolání, příjmu/bohatství a vzdělání. Dotazník pro zjištění SES rodiny se skládá ze 14 položek. Východiskem při tvorbě dotazníku byl dotazník mezinárodního šetření čtenářské gramotnosti PIRLS (2016), který byl určen pro rodiče za účelem zjištění SES. Dotazník společnosti PIRLS se soustředí na socioekonomický status rodiny a je zaměřen na čtenářskou gramotnost dítěte. Zjišťuje mimo jiné informace o majetku rodiny, jako například vlastnictví čteček na knihy apod. Šetření PISA se zaměřuje na SES rodin především ve spojitosti školní úspěšnosti žáků. Studie PISA se zaměřuje v první řadě na dotazování žáků, a to i v rámci SES rodiny. Jelikož jsme nenašli vhodný standardizovaný dotazník pro zjištění SES, vytvořili jsme vlastní konstrukci dotazníku. Při tvorbě nástroje jsme použili 4 položky z šetření PIRLS (2016) a zbylé položky jsme formulovali tak, abychom zjistili 3 základní ukazatele SES. Socioekonomický status se obvykle rozděluje na tři kategorie (vysoká, střední a nízká), které charakterizují tři pozice, do kterých mohou rodiny nebo jednotlivci patřit. U dvou základních ukazatelů pro zjištění SES (vzdělání a příjem) jsou rozděleny položky tak, abychom je přiřadili do jedné ze tří kategorií. Ukazatel prestiže povolání je však velmi subjektivní, proto byla pro výběr povolání použita upravená tabulka prestiže povolání, kterou zpracovalo Centrum pro výzkum veřejného mínění v roce 2019.

Vzdělání

Nejvyšší dosažené vzdělání otce/nevlastního otce/pěstouna či matky/nevlastní matky/pěstounky zjišťujeme pomocí položek z dotazníku PIRLS.

- a) **nechodil/a do školy**
- b) **nedokončil/a základní školu**
- c) **dokončil/a základní školu**
- d) **dokončil/a střední školu nebo učební obor bez maturity**
- e) **dokončil/a střední školu nebo učební obor s maturitou**
- f) **dokončil/a nástavbové studium**
- g) **dokončil/a vyšší odbornou školu nebo konzervatoř**
- h) **dokončil/a vysokou školu (bakalářské studium- Bc. apod.)**
- i) **dokončil/a vysokou školu (magisterské studium- Mgr., Ing., apod.)**
- j) **dokončil/a vysokou školu (doktorské studium- Ph.D., Th.D., apod.)**

Prestiž povolání

Prestiž povolání zjišťujeme pomocí tabulky prestiže povolání (obrázek 3) z průzkumu veřejného mínění, které provádělo Centrum pro výzkum veřejného mínění v roce 2019. Tuto tabulku jsme při tvorbě položek do dotazníku upravili tak, aby bylo seskupeno více povolání v jedné kategorii a zároveň odpovídalo hodnocení tabulky.

Profese	2004		2007		2011		2013		2016		2019	
	prům.	poř.	prům.	poř.	prům.	poř.	prům.	poř.	prům.	poř.	prům.	poř.
Lékař	89,5	1.	89,8	1.	89,1	1.	91,5	1.	90,1	1.	88,6	1.
Vědec	80,7	2.	81,8	2.	75,4	2.	76,3	2.	77,1	2.	77,3	2.
Zdravotní sestra					73,9	3.	74,8	3.	72,8	3.	77,0	3.
Učitel na vysoké škole	78,5	3.	78,2	3.	72,4	4.	74,6	4.	72,7	4.	72,2	4.
Učitel na základní škole	71,3	4.	70,7	4.	70,3	5.	71,1	5.	70,8	5.	70,1	5.
Soudce	64,8	6.	65,0	7.	61,0	7.	66,3	6.	64,3	6.	67,5	6.
Projektant	64,1	7.	65,5	6.	61,7	6.	62,6	8.	61,4	7.	61,4	7.
Soukromý zemědělec	59,1	10.	59,0	8.	60,3	9.	63,9	7.	58,3	9.	61,1	8.
Policista	47,6	20.	52,1	13.	53,9	11.	55,7	10.	56,3	10.	60,8	9.
Programátor	66,3	5.	65,7	5.	60,8	8.	59,7	9.	59,7	8.	60,3	10.
Voják z povolání	44,8	22.	46,4	21.	48,3	17	49,7	16.	53,4	12.	56,4	11.
Truhlář	50,8	16.	51,4	14.	53,2	12.	55,6	11.	52,1	13.	55,9	12.
Starosta	60,1	8.	57,4	9.	52,6	14.	53,1	13.	54,3	11.	53,9	13.
Majitel malého obchodu	51,2	15.	50,1	16.	51,4	15.	54,8	12.	50,3	15.	52,7	14.
Účetní	53,5	14.	51,3	15.	54,1	10.	52,3	14.	50,5	14.	51,8	15.
Profesionální sportovec	56,1	11.	55,6	10.	51,2	16	47,6	18.	49,3	16.	50,6	16.
Manažer	59,4	9.	55,4	11.	53,0	13	50,2	15.	48,9	17.	50,5	17.
Stavební dělník					48,1	18	49,3	17.	44,0	19.	47,4	18.
Bankovní úředník	50,2	18.	48,7	20.	46,9	19	45,7	19.	42,3	20.	45,5	19.
Ministr	53,8	13.	50,0	17.	38,0	24	37,9	24.	46,7	18.	43,9	20.
Prodáváč	42,8	24.	41,5	23.	43,6	21	44,7	20.	40,5	23.	43,5	21.
Novinář	54,4	12.	53,0	12.	46,5	20	43,8	21.	40,9	21.	40,3	22.
Sekretářka	43,7	23.	40,5	24.	41,4	23	40,0	22.	37,3	24.	38,5	23.
Kněz	46,1	21.	43,2	22.	42,8	22	38,0	23.	40,8	22.	36,7	24.
Uklízečka	29,4	26.	29,0	26.	34,0	25	34,2	25.	29,0	26.	34,5	25.
Poslanec	39,9	25.	36,5	25.	27,0	26	25,1	26.	31,2	25.	31,0	26.

Obrázek 3 Prestiž povolání (Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2019)

Příjem/bohatství

Základní otázka ke zjištění ukazatele příjmu/bohatství rodiny zní: Kolik činí hrubý příjem otce/matky? Tak jako u dosaženého vzdělání, jsme hrubý příjem rozdělili do tří kategorií. S ukazatelem bohatství souvisí položky zabývající se bytovou situací rodiny, vlastnictvím automobilu či zdali se rodina nachází v situaci, že jsou držitelem půjčky nebo hypotéky.

Kolik činí hrubý příjem otce/nevlastního otce/pěstouna nebo matky/nevlastní matky/pěstounky?

- a) 16 200 Kč - 20 000 Kč
- b) 20 000 Kč - 30 000 Kč
- c) 30 000 Kč - 40 000 Kč
- d) 40 000 Kč - 50 000 Kč
- e) 50 000 Kč a více

4.5.2 Sociometrie

Ke zjištění postavení žáků v třídním kolektivu je nejčastěji používána sociometrie, kterou Kopecká (2012, s. 281) definuje jako: *Sociometrie (socius + metrus – měření druhého) je metoda sloužící ke zjišťování vztahů mezi jednotlivci v určitých společenských skupinách (třída, pracovní kolektiv, zájmová organizace). Jejím cílem není zkoumat jedince, ale odhalit strukturu vztahů v sociální skupině.*“ Podrobněji lze sociometrii definovat jako: *způsob zkoumání neformální struktury a dynamiky skupiny, mezilidských vztahů a postojů, vzájemných sympatií a antipatií členů skupiny, sociopreferenčních vztahů, a to i přímými i nepřímými sociometrickými a psychometrickými technikami* (Kohoutek, 2009).

Za zakladatele sociometrie je považován Moreno, který jako první použil tento výraz během první světové války. Cílem Morena bylo vytvořit objektivní metodu cílenou pro zkoumání malých sociálních skupin. Na Morena navázal Lochner, který vytvořil první sociogram školní třídy (Chráška a Kočvarová, 2015). Existuje mnoho různých sociometrických dotazníků, které se liší svým zaměřením a konstrukcí. Mezi nejpoužívanější sociometrické metody patří například metoda „Hádej kdo...“. Dalšími používanými dotazníky jsou Braunovy dotazníky (B3, B4) nebo Doležalovy dotazníky (D4).

SO-RA-D

Pro zjištění postavení žáků v třídním kolektivu ve výzkumu používáme sociometricko-ratingový dotazník (SO-RA-D).

Hrabalův sociometricko-ratingový dotazník (SO-RA-D) je metodou která propojuje aspekty tradiční sociometrie s ratingem. Tato metoda je velmi bohatá na obsah, ale poměrně náročná na zpracování dat. Existuje v písemné i počítačové formě (Chrásková a Kočvarová, 2015).

SO-RA-D je metoda založená na dvou otázkách (sociometrických kritériích), které vycházejí ze dvou základních sociálních potřeb, které žáci mohou naplnit uvnitř skupiny ve třídě. Tyto dvě sociální potřeby jsou:

1. Potřeba přijetí druhými (získat sympatie ostatních).
2. Potřeba prosadit se mezi druhými (vliv) (SO-RA-D, b.r.).

Dotazník SO-RA-D lze používat pro žáky od 5. třídy ZŠ až do konce SŠ. Při použití této metody žáci dostanou jmenný seznam svých spolužáků a spolužaček (viz. příloha 1) a hodnotí každého z nich na stupnici od 1 do 5 ve dvou uvedených proměnných.

1. z hlediska vlivu (Jak moc se spolužáci řídí jeho postoji a názory), má vliv – nemá téměř žádný vliv

2. z hlediska sympatie (rád se s ním stýkám, je mi sympatický) po nesympatii

Hodnocení se provádí stejně jako ve škole: 1 = má největší vliv/je mi nejsympatičtější až po 5 = nemá žádný vliv/nesympatický žák. Na zbylou část řádku (slovní hodnocení) žáci uvádí důvod, proč jim je každý z žáků v určité míře (ne)sympatický např: (je s ním sranda/je nudný) (Testcentrum, 2022).

Slovní hodnocení sympatie u žáka nám poskytuje souhrn údajů o každém žákovi. Získáváme informace o tom, jak spolužáci vnímají každého žáka, proč je někdo odmítán nebo obdivován, jaké vlastnosti má vlivný žák a zda jsou pozitivní. Pro vyhodnocení číselných údajů se dnes běžně využívá počítačový program, můžeme však dotazník vyhodnotit i ručně pomocí dvou sociometrických matic (zvlášť pro vliv a zvlášť pro sympatie). Vodorovně se u každého žáka zapisují známky, které dostal od žáka, který je uvedený svisle (Hrabal, 2003).

Pro dosažení sociometrických výsledků použijeme aplikaci sociometrie.cz, kde můžeme využít zdarma vyhodnocení sociometrie u dvou skupin. Z výsledků hodnot, které získali jednotliví žáci, můžeme sestavit také hierarchii třídy, která je pro výzkum stěžejní. Dále získáváme celkový třídní index sympatie, vzájemného vlivu či u jednotlivců například index oblíbenosti, vlivu, ovlivnitelnosti apod.

Hrabal (2003) uvádí, že pozice žáků v třídním kolektivu jde hodnotit na základě indexů oblíbenosti, které nám znázorňují, jak jsou jednotlivci hodnoceni z hlediska emocionální blízkosti ostatními žáky a také podle analogických indexů vlivu.

4.6 Způsob zpracování dat

Data získané z dotazníku pro rodiče vyhodnocujeme pomocí čárkovací metody. Jelikož jsou položky v dotazníku pouze uzavřené (výjimkou pro případné doplnění profese), jsme čárky zapisovali přímo do připraveného dotazníku a tím zjistili i četnost. Tato data nám slouží k vyhodnocení SES jako celku. Nám ale především záleží na zjišťování SES rodiny ke konkrétnímu žákovi a k jeho postavení v třídním kolektivu. Pro tyto účely jsme proto vyhodnocovali každou rodinu a zjišťovali její socioekonomický status na základě proměnných zvlášť. Data získaná ze sociometrického dotazníku SO-RA-D jsme přepsali do aplikace sociometrie.cz. V internetové aplikaci je možnost vyhodnotit dvě skupiny, vždy se ke jménu zapisuje hodnota vlivu a oblíbenosti a slovní hodnocení. K analýze dat jsme použili sociogramy, které nám aplikace vyhodnotila. Z dotazníku pro rodiče jsme utvořili grafy a následně popsali.

4.7 Analýza dat

V této subkapitole se soustředíme především na grafické znázornění a popis výsledků z výzkumného šetření.

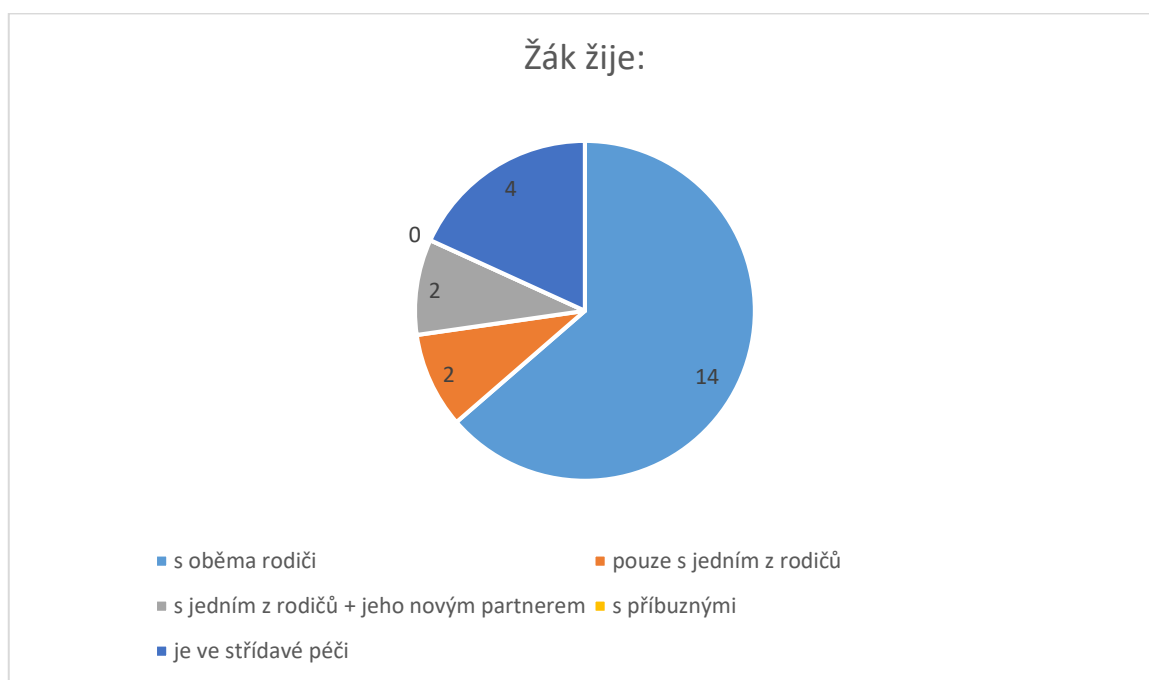
Výzkumu se celkem zúčastnilo 22 rodin (žáků). V úvodu dotazníku nás zajímalo, kdo dotazník vyplnil a jaký je věk respondenta, jež dotazník vyplňuje. Tyto identifikační otázky nám prozradily, že dotazník vyplnilo celkem 15 žen (matka, nevlastní matka, babička či pěstounka) a 7 mužů (otec, nevlastní otec, dědeček nebo pěstoun).

Tabulka 2 Respondenti dle věku (vlastní výzkum, 2023)

Kolik Vám je let?	Počet respondentů	Relativní četnost
méně než 25 let	-	-
25-29 let	-	-
30-39 let	6	27,3 %
40-49 let	14	63,6 %

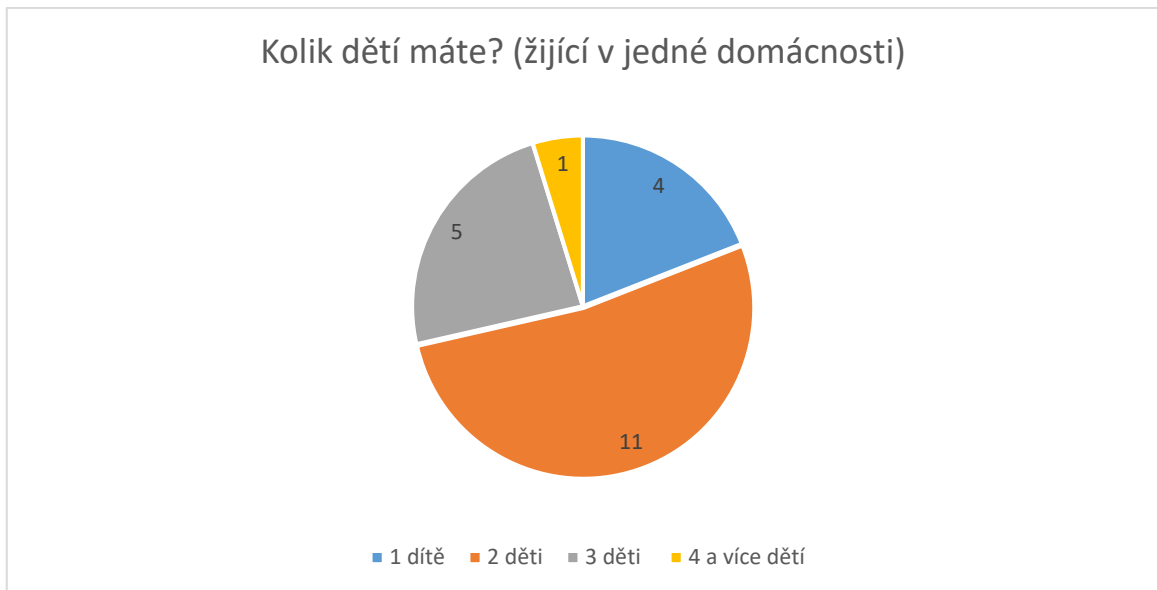
50-59 let	2	9,1 %
60 let a více	-	-

Tabulka znázorňuje věkové rozmezí respondentů, jež vyplňovali SES dotazník. Nejvíce respondentů představuje věkovou skupinu v rozmezí 40-49 let a 30-39 let. V našem případě můžeme jistě potvrdit, že respondenti, jež dotazník vyplňovali, byli skutečně rodiči žáka, v návaznosti na třetí položku, týkající se toho, s kým žák žije.

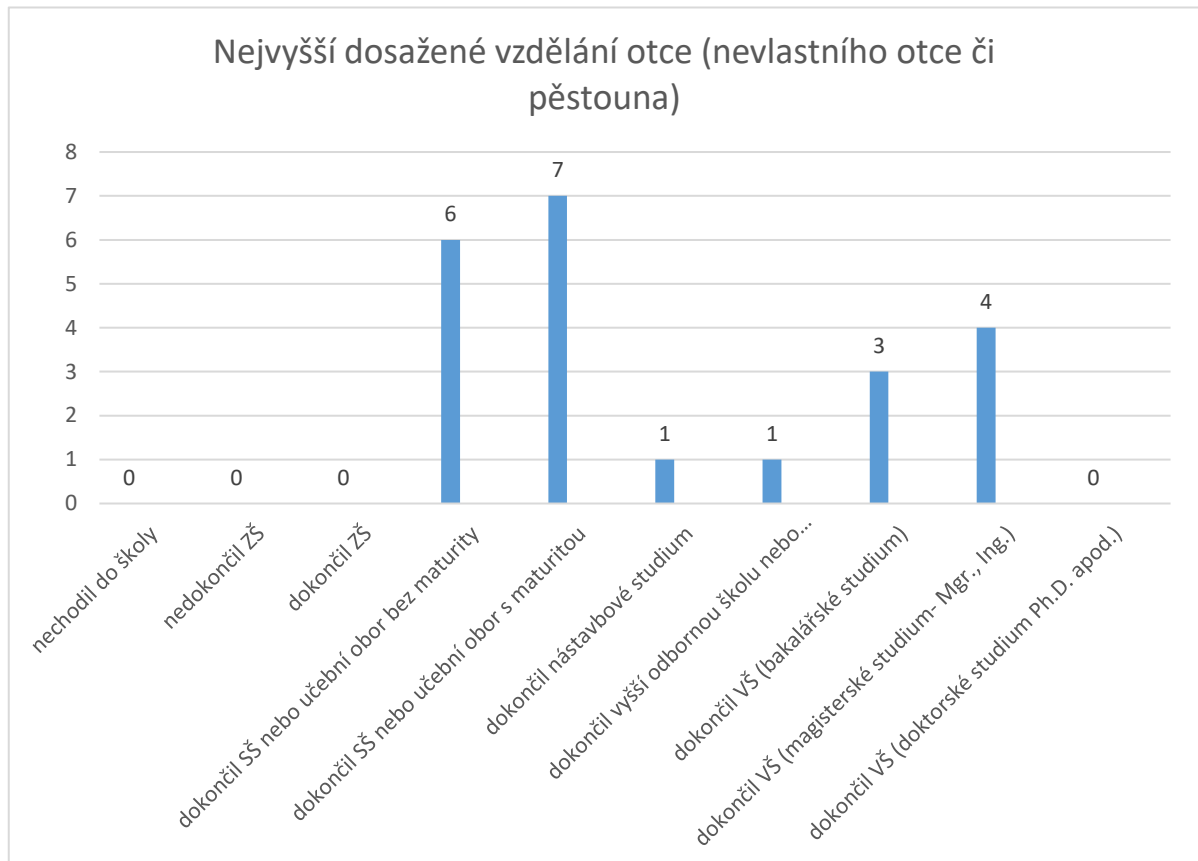
Graf 1 S kým žák žije (vlastní výzkum, 2023)

V položce č. 3 měli respondenti na výběr mezi možnostmi, s kým žák žije. Zajímalo nás, kolik žáků žije v úplné či neúplné rodině. Největší zastoupení měly úplné rodiny, tedy možnost, že žák žije s oběma rodiči pohromadě, celkem ve 14 případech (63,6 %). Dalším početným případem je situace, kdy je žák ve střídavé péči rodičů, celkem 4 (18,2 %). V České republice případů svěřením dítěte do střídavé péče obou rodičů narůstá, neboť střídavá péče se stává stále populárnější formou uspořádání pro rozvedené rodiče. Střídavá péče by ale měla být především v zájmu dítěte (Höhne a Paloncyová, 2021). Skutečnost, kdy žák žije s pouze s jedním rodičem, tak jako situaci, kdy žák žije s jedním z rodičů a jeho partnerem vyplnili 2 respondenti. Dle výsledků můžeme soudit, že se naplňují trendy současné rodiny (více v teoretické části 2.3 Typy rodin, 2.4 Charakteristické znaky současné rodiny).

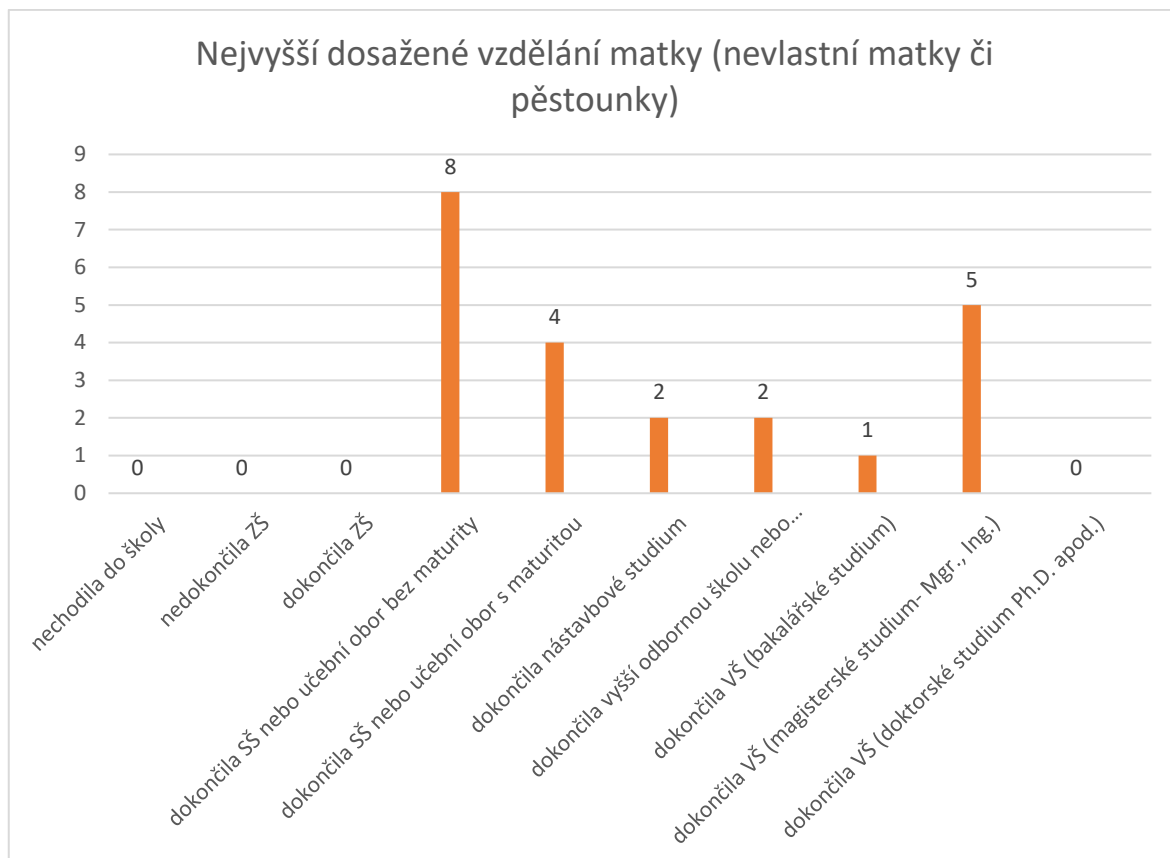
Graf 2 Počet dětí v jedné domácnosti

Položka č. 4 znázorňuje, kolik sourozenců (vlastních/nevlastních) žije s žákem v jedné domácnosti. Dle výsledků, můžeme předpokládat, že největším trendem současných rodin jsou 2 děti žijící v jedné domácnosti. Přesně u poloviny z dotazovaných žijí v jedné domácnosti 2 děti. Potvrzují to také data ČSÚ (2022), dle kterých je průměrný počet dětí narozených jedné ženě 1,57. Zhruba čtvrtina respondentů (22,7 %) vychovává v domácím prostředí 3 děti. Ve výzkumu se také objevují žáci, kteří jsou jediným vychovávaným dítětem v domácnosti, hovoříme o 4 rodinách (18,2 %). V jedné rodině, což představuje 4,5 % z celkového počtu rodin, se nachází rodiče, kteří společně vychovávají 4 a více dětí v jedné domácnosti.

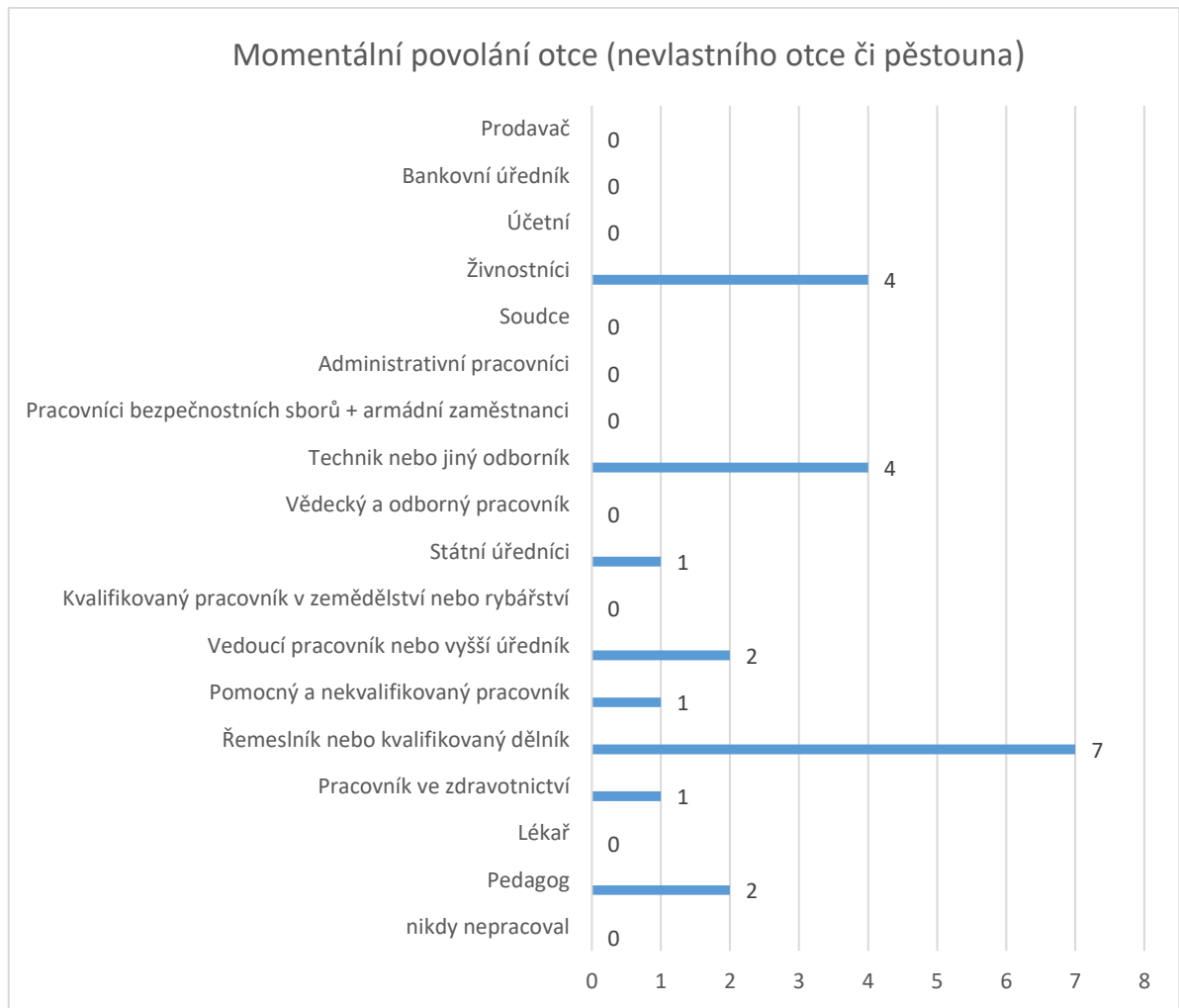
Graf 3 Nejvyšší dosažené vzdělání otce (vlastní výzkum, 2023)

V položce č. 5 jsme zjišťovali, jaké je nejvyšší dosažené vzdělání otce (nevlastního otce či pěstouna). Dosažené vzdělání otce i matky je jednou z proměnných při zjišťování ukazatele SES. Z grafu vyplývá, že nejvyšší dosažené vzdělání u mužů je střední škola nebo učební obor s maturitou, celkem u 7 respondentů (31,8 %). Druhým nejvyšším dosaženým vzděláním je střední škola nebo učební obor bez maturity, jedná se o 6 respondentů (27,3 %). Vysokoškolské vzdělání dokončilo celkem 7 respondentů, z toho 3 bakalářské studium (13,6 %) a 4 magisterské či inženýrské studium (18,2 %). Celkem 1 respondent (4,5 %) dokončil nástavbové studium. Stejný počet můžeme vidět u dokončení vyšší odborné školy či konzervatoře. Žádný z respondentů neoznačil jako nejvyšší dosažené vzdělání následující možnosti: nechodil do školy, nedokončil ZŠ, dokončil ZŠ, dokončil VŠ (doktorské studium).

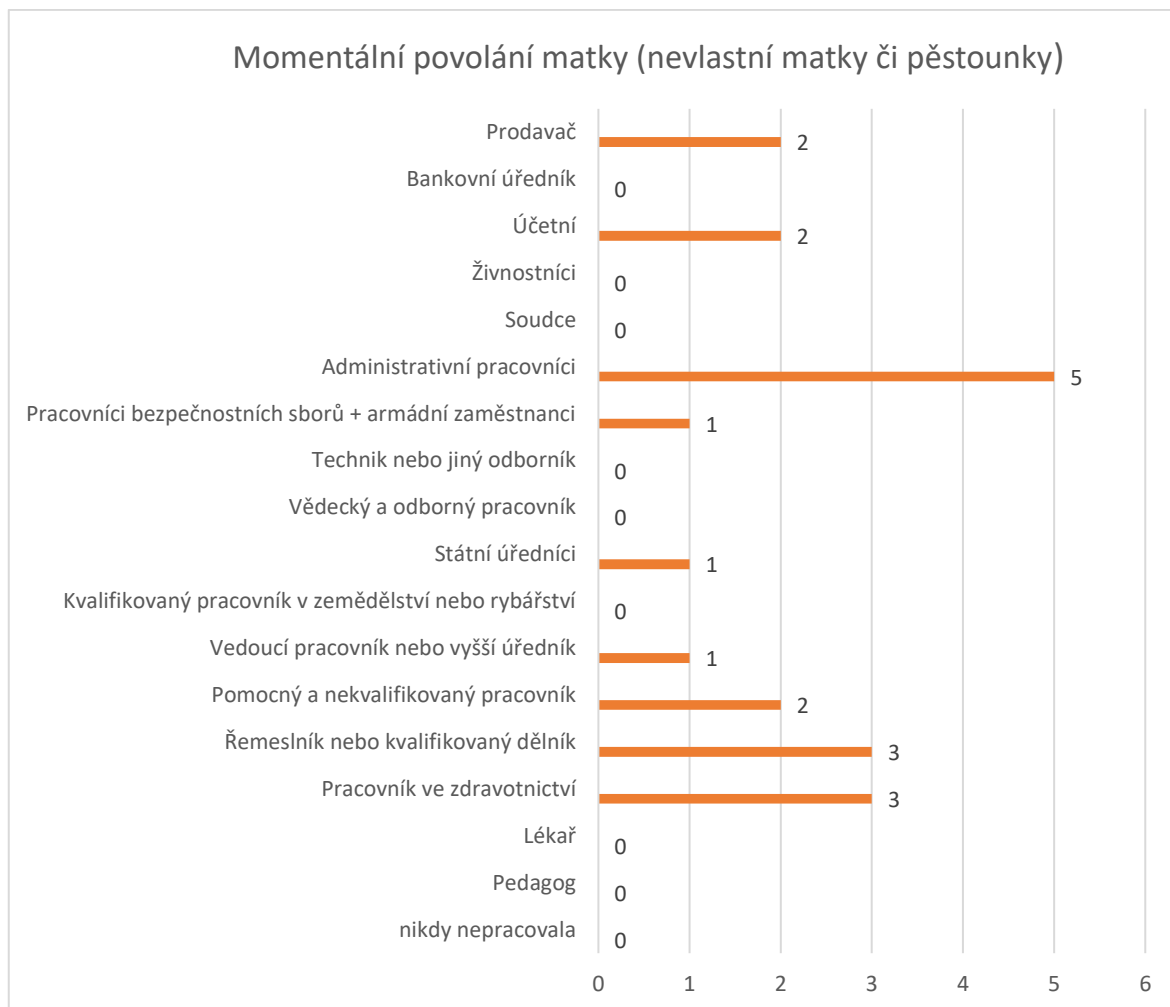
Graf 4 Nejvyšší dosažené vzdělání matky (vlastní výzkum, 2023)

Nejvyšší dosažené vzdělání jsme zjišťovali také u matky, nevlastní matky či pěstounky žáka. U žen je nejpočetnějším dosaženým vzděláním dokončení střední školy nebo učebního oboru bez maturity, celkem se jedná o 8 žen (36,4 %). Druhým nejvyšším dosaženým vzděláním u žen v pořadí je dokončení VŠ, magisterského či inženýrského studia, celkem 5 (22,7 %). Střední školu nebo učební obor s maturitou dokončily 4 respondentky (18,2 %). U možností dokončení nástavbového studia a vyšší odborné školy či konzervatoře zaznamenáváme po dvou respondentkách, tedy (9,1 %). Jedna žena (4,5 %) dokončila bakalářské studium na VŠ.

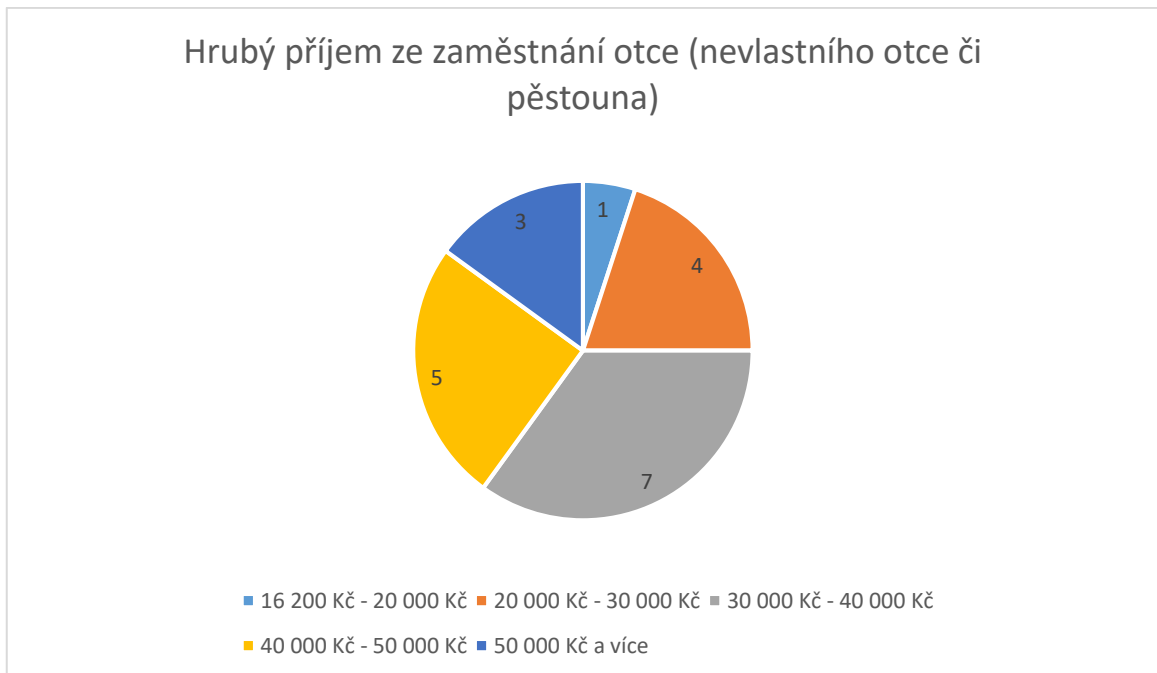
Graf 5 Momentální povolání otce (vlastní výzkum, 2023)

Povolání rodičů je také jednou z proměnných u zjišťování SES rodiny. V položce č. 7 nás konkrétně zajímalo nynější povolání otce (nevlastního otce či pěstouna). Jednotlivý výběr povolání je v dotazníku rozepsán na případné profese. Nejvíce respondentů se přiřadilo do kategorie řemeslník nebo kvalifikovaný dělník, celkem 7 (31,8 %). Dále 4 živnostníci (18,2 %) a 4 technici nebo jiní odborníci. Zastoupeni jsou také pedagogové, celkem 2 (9,1 %) a také 2 respondenti zvolili vedoucího pracovníka či vyššího úředníka (9,1 %). Po jednom respondentu jsou povolání: pracovník ve zdravotnictví, pomocný a nekvalifikovaný pracovník a státní úředník, kdy jeden respondent značí 4,5 %.

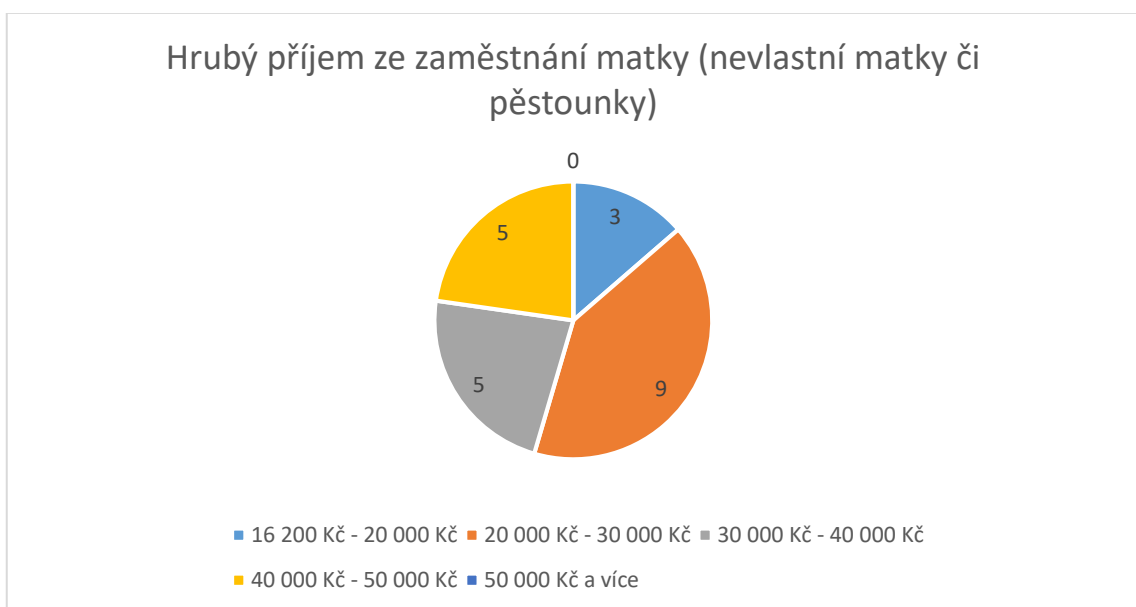
Graf 6 Momentální povolání matky (vlastní výzkum, 2023)

V položce č. 7 zjišťujeme momentální povolání u matky (nevlastní matky či pěstounky). Z grafu vyplývá, že nejpočetnější skupinou povolání u dotazovaných je administrativní pracovnice, celkem 5 (22,7 %). Jako momentální povolání v oblasti pracovník ve zdravotnictví vybrali 3 respondenti (13,6 %). Stejný počet zvolil také řemeslník či kvalifikovaný dělník. Celkem 2 respondenti (9,1 %) zvolili možnosti: pomocný a nekvalifikovaný pracovník, účetní, prodavač. Zaměstnání jako, vedoucí pracovník nebo vyšší úředník, státní úředník, pracovník bezpečnostních zdrojů + armádní zaměstnanec zvolil vždy jeden respondent, v každém případě tedy (4,5 %). U této položky byla také možnost doplnit povolání vlastní v případě, že respondenti nenašli zastoupení své profese v možnostech. Mezi doplněné profese patřila 1x obchodnice a jedna žena je momentálně na mateřské dovolené.

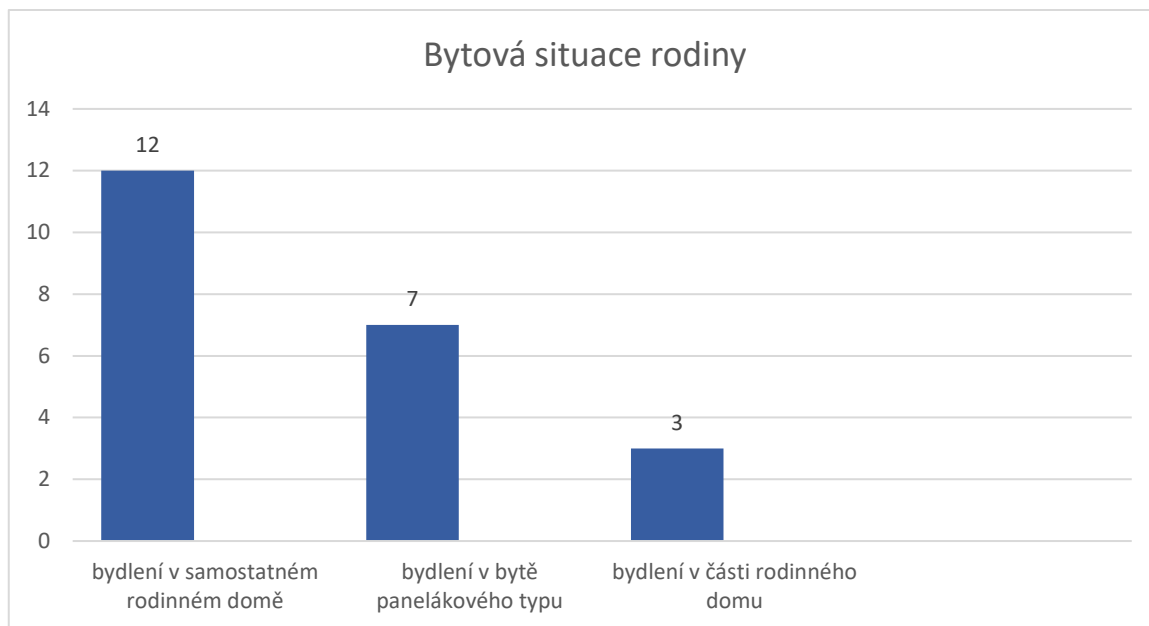
Graf 7 Hrubý příjem ze zaměstnání otce (vlastní výzkum, 2023)

Poslední proměnnou při zjišťování SES rodiny je hrubý příjem rodičů ze zaměstnání. U položky č. 9 jsme zjišťovali hrubý příjem ze zaměstnání otce. Z grafu je zřejmé, že největší zastoupení má položka 30 000 Kč – 40 000 Kč, celkem u 7 respondentů (31,8 %). Dále 5 respondentů (22,7 %) zvolilo možnost 40 000 Kč – 50 000 Kč. Celkem 4 respondenti (18,2 %) zvolili mzdu v rozmezí 20 000 Kč – 30 000 Kč. Dokonce 3 (13,6 %) z dotazovaných vybrali možnost 50 000 Kč a více. Objevil se také 1 respondent (4,5 %) v rozmezí 16 200 Kč – 20 000 Kč.

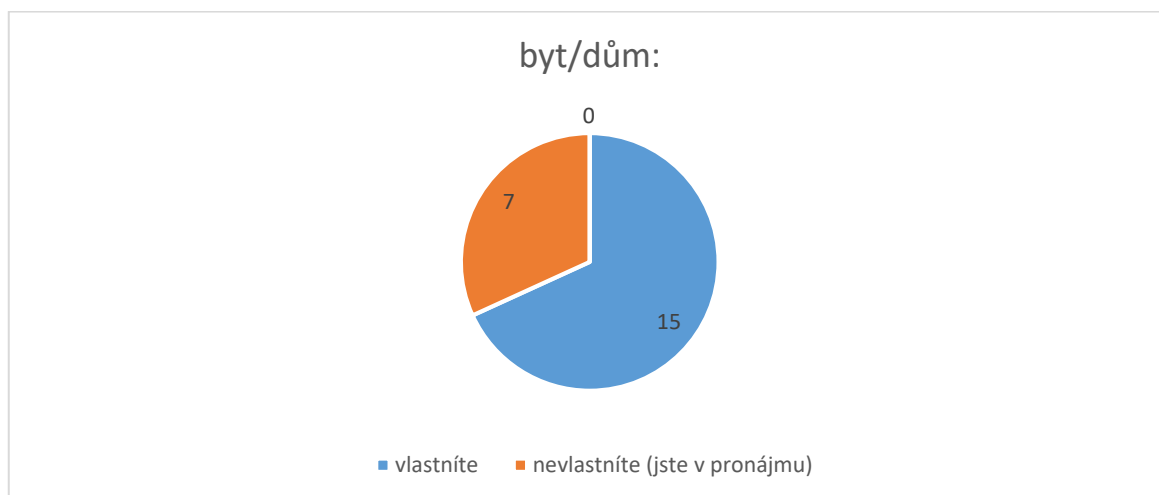
Graf 8 Hrubý příjem ze zaměstnání matky (vlastní výzkum, 2023)

V položce č. 10 jsme tak jako u otce zjišťovali hrubý příjem u matky (nevlastní matky či pěstounky). Nejvíce z dotazovaných, celkem 9 (40,9 %), zvolilo rozmezí 20 000 Kč – 30 000 Kč. Dále pak 5 žen (22,7 %) pobírá 30 000 Kč – 40 000 Kč a stejný počet také v rozmezí 40 000 Kč – 50 000 Kč. V rozmezí 16 200 Kč – 20 000 Kč se pohybují celkem 3 ženy, tedy (13,6 %).

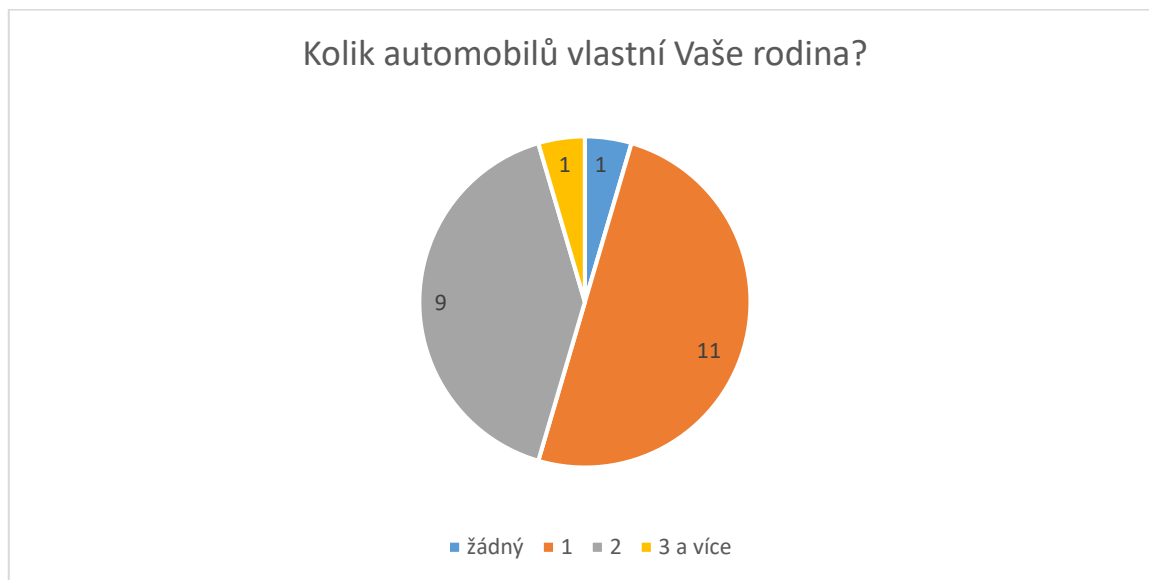
Graf 9 Bytová situace rodiny (vlastní výzkum, 2023)

V návaznosti na zjišťování příjmu rodiny jsme také stanovili položky zjišťující majetkovou situaci rodiny. V položce č. 11 jsme zjišťovali, zda rodina bydlí v samostatném domě, bytě či v části rodinného domu. Z grafu vyplývá, že nejvíce dotazovaných, celkem 12 (54,5 %) bydlí v samostatném rodinném domě. Dále 7 rodin (31,8 %) žije v bytě panelákového typu a zbylé 3 rodiny (13,6 %) bydlí v části rodinného domu.

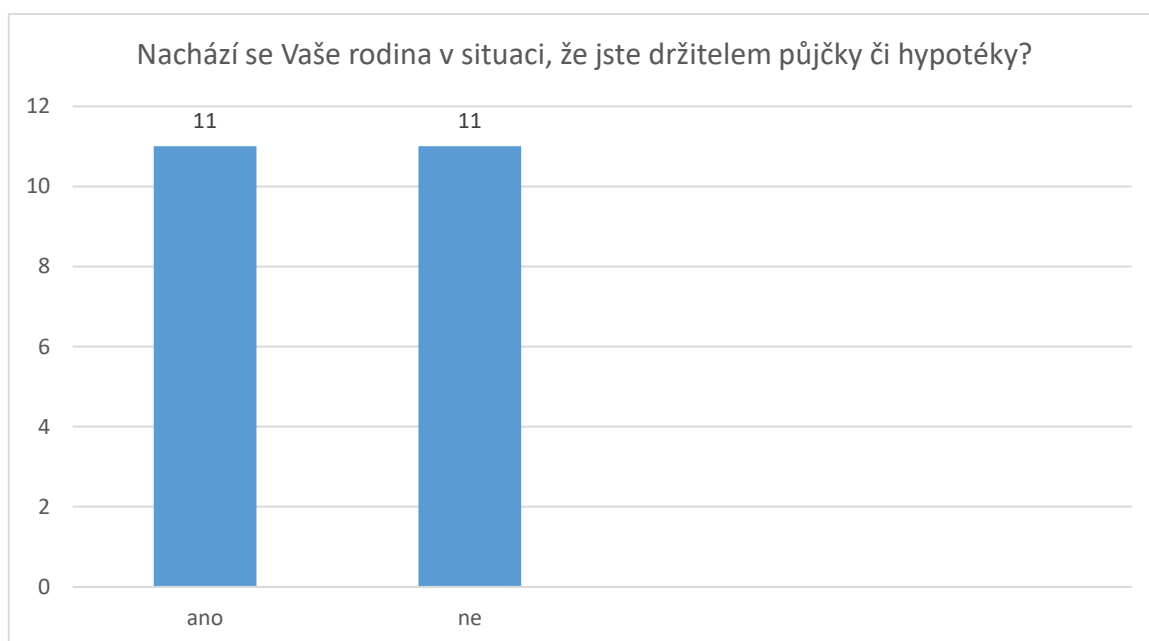
Graf 10 Vlastnictví domu/bytu (vlastní výzkum, 2023)

U položky č. 12 nás zajímalo, zdali rodina byt či dům vlastní nebo je v pronájmu. Z grafu můžeme vyčíst, že přibližně dvě třetiny respondentů, tedy 15 (68,2 %), nemovitost vlastní, zbylých 7 rodin (31,8 %) bydlí v pronájmu.

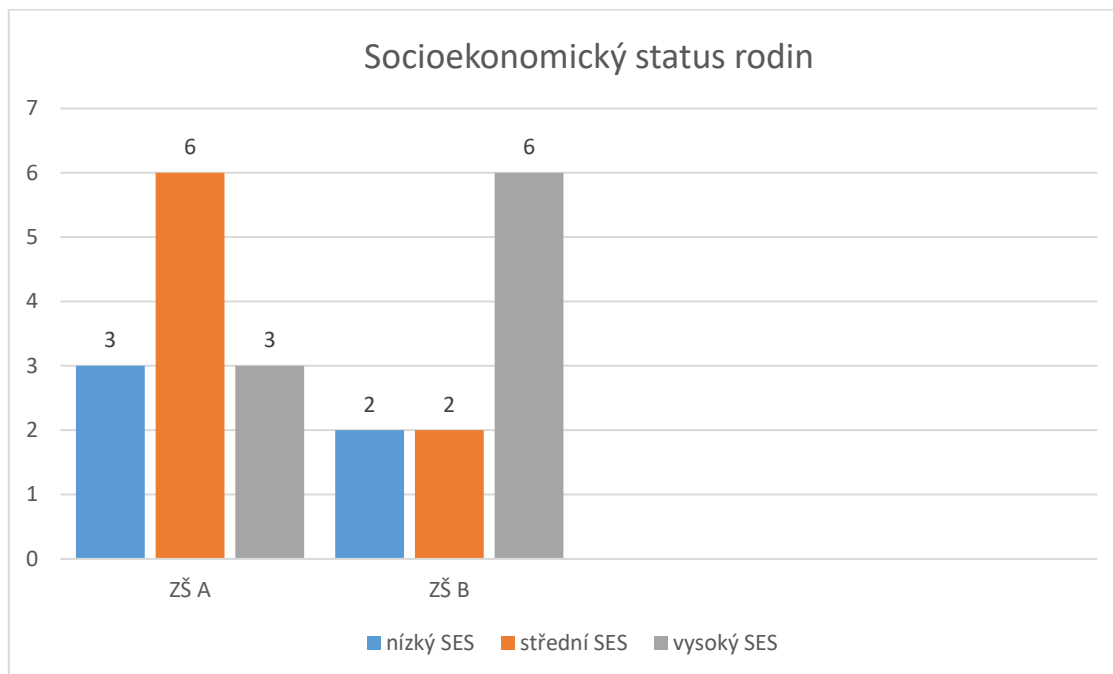
Graf 11 Počet automobilů v rodině (vlastní výzkum, 2023)

Majetkovou stránku rodiny můžeme také rozpoznat dle počtu automobilů v rodině. U položky č. 13 jsme se na tuto informaci dotazovali. Polovina rodin vlastní 1 automobil. Celkem 9 rodin (40,9 %) má doma 2 automobily. Dále 1 rodina (4,5 %) vlastní 3 a více automobilů a 1 rodina (4,5 %) žádné auto nevlastní.

Graf 12 Situace rodiny v souvislosti s hypotékou, půjčkou (vlastní výzkum, 2023)

Poslední graf znázorňuje, zda se rodina nachází v situaci, že jsou nebo nejsou držitelem půjčky či hypotéky. Z grafu vyplývá, že celkem polovina rodin má půjčku nebo hypotéku a druhá polovina naopak.

Graf 13 Socioekonomický status rodin (vlastní výzkum, 2023)

Dle přiloženého grafu můžeme vidět značné rozdíly v socioekonomickém statusu rodin mezi ZŠ A a ZŠ B. Celkově nejvíce rodin dosahuje vysokého SES, celkem 9 (40,9 %), přičemž 6 ze ZŠ B a 3 ze ZŠ A. Střední SES celkem získalo 8 rodin (36,4 %), jednalo se o 6 rodin ze ZŠ A a 2 rodiny ze ZŠ B. Nízký SES připisujeme celkem 5 rodinám (22,7 %), jedná se o 3 rodiny ze ZŠ A a 2 rodiny ze ZŠ B.

SOCIOGRAMY

Sociogramy obou skupin jsme získali po zapsání hodnot z aplikace www.sociometrie.cz. V této kapitole si sociogramy obou skupin zanalyzujeme, konkrétně se jedná o sociogramy vliv+, vliv-, sympatie+ a sympatie-. Orbitální sociogramy graficky znázorňují volby jedinců ve skupině. Skládají se ze soustavy soustředných kružnic, bodů, které leží na kružnicích a spojníc mezi body. Kružnice jsou označeny číslicemi, které znázorňují počty voleb, které žáci získali. Číselné body v kroužku představují jednotlivé žáky, kdy červené kroužky jsou dívky a modré kroužky chlapci. Spojnice mezi body zachycují volby mezi členy. Modrá spojnice představuje jednostrannou volbu, spojnice směřuje od jednoho člena k druhému, přičemž příjemce je zakončen tečkou. Spojnice červené barvy ilustrují vzájemnou volbu mezi členy (Sociometrie.cz, 2023).

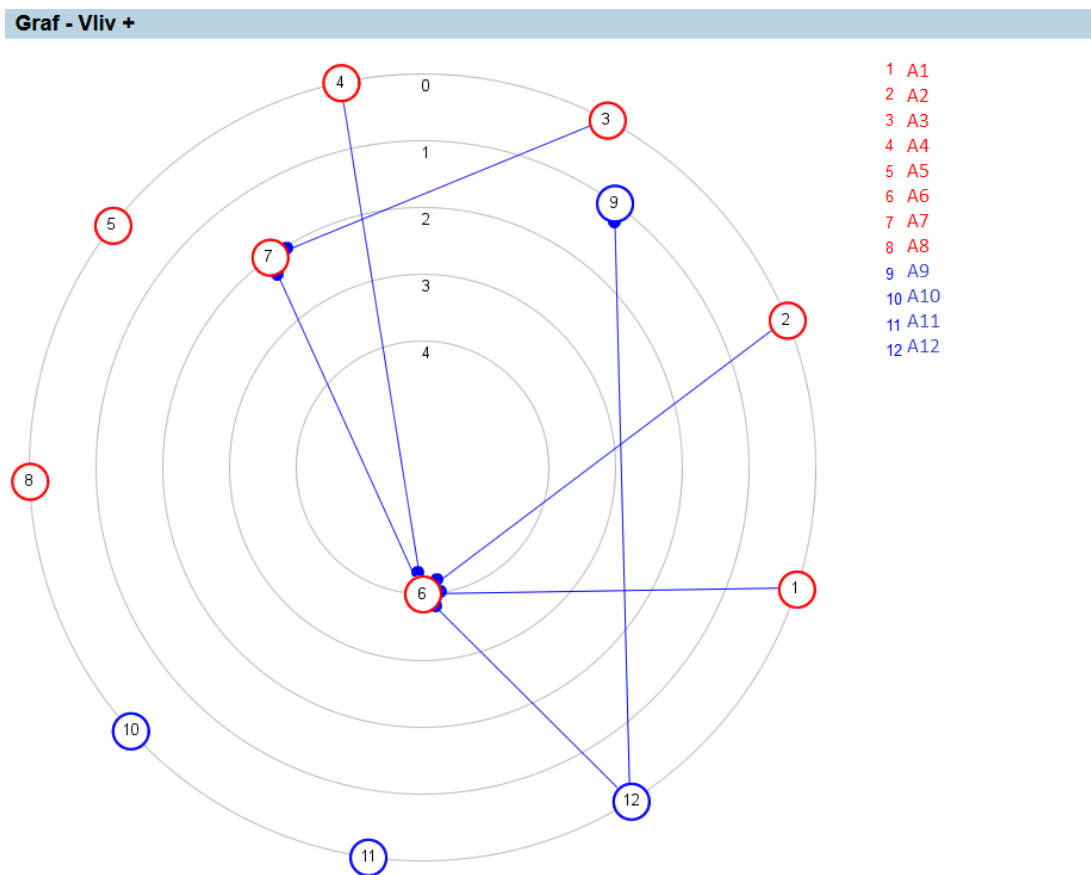
Index vlivu+ znázorňuje členy, jež byli označováni jako vlivní jedinci, konkrétně hodnotou 1 = žák/žákyně s nejsilnějším vlivem na třídu. Index vlivu- znázorňuje pravý opak, jedná se o jedince, jež získali hodnoty 4 = jeden/jedna s malým vlivem na třídu nebo 5 = nemá žádný, nebo skoro žádný vliv na třídu. To samé platí u indexu sympatie+, opět se jedná o jedince, jež získali hodnotu 1 = velmi sympatický žák/žákyně a v opačném případě sympatie- s hodnotami 4 = spíše nesympatický žák/žákyně a 5 = nesympatický žák/žákyně.

Sociometrie ZŠ A

Tabulka 3 Skupinový index vlivu a obliby ZŠ A (vlastní výzkum, 2023)

Skupinový index	Vliv	Obliba
Hodnota	3,076	2,909

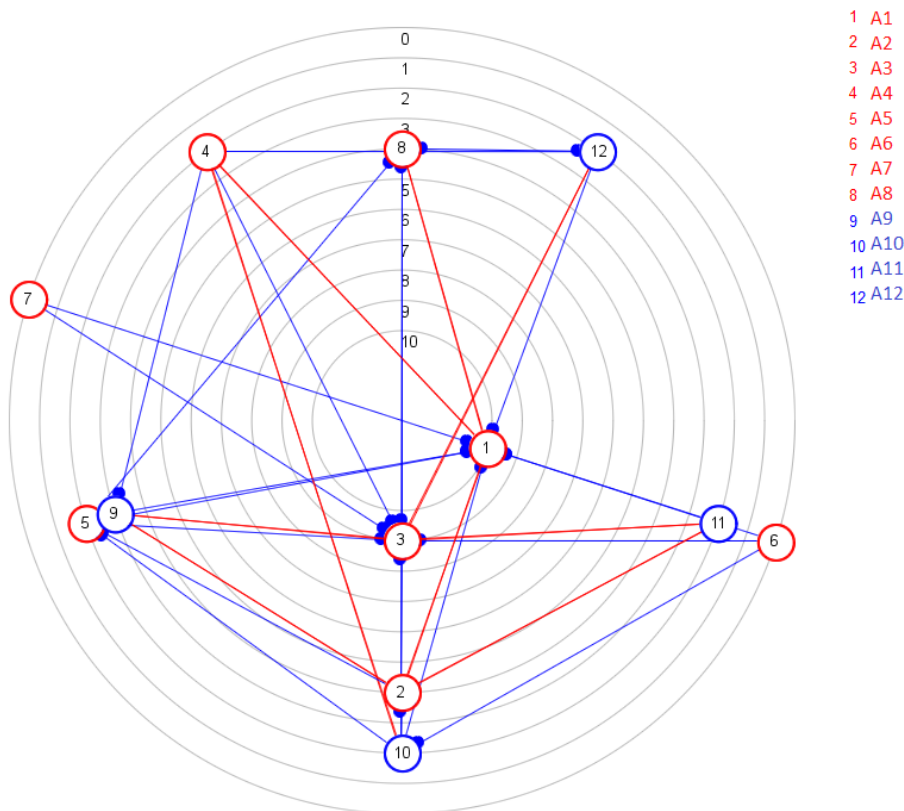
Tabulka znázorňuje skupinový index vlivu a obliby třídy. Jedná se o průměrnou hodnotu vlivu a obliby v třídním kolektivu ZŠ A.

Obrázek 4 Sociogram vliv + ZŠ A (vlastní výzkum, 2023)

Dle sociogramu znázorňující vliv+ můžeme hovořit, že nevlivnějším žákem třídy je žák A6, který získal čtyři volby s hodnotou 1. Mezi další vlivné žáky patří žák A7 a A9, přičemž A7 získal dvě volby a A9 jednu. Dva z nejvíce vlivných žáků ve třídě jsou dívky (A6, A7). Můžeme vidět, že někteří žáci hodnotou 1 (tedy žáka s největším vlivem) neoznačili nikoho.

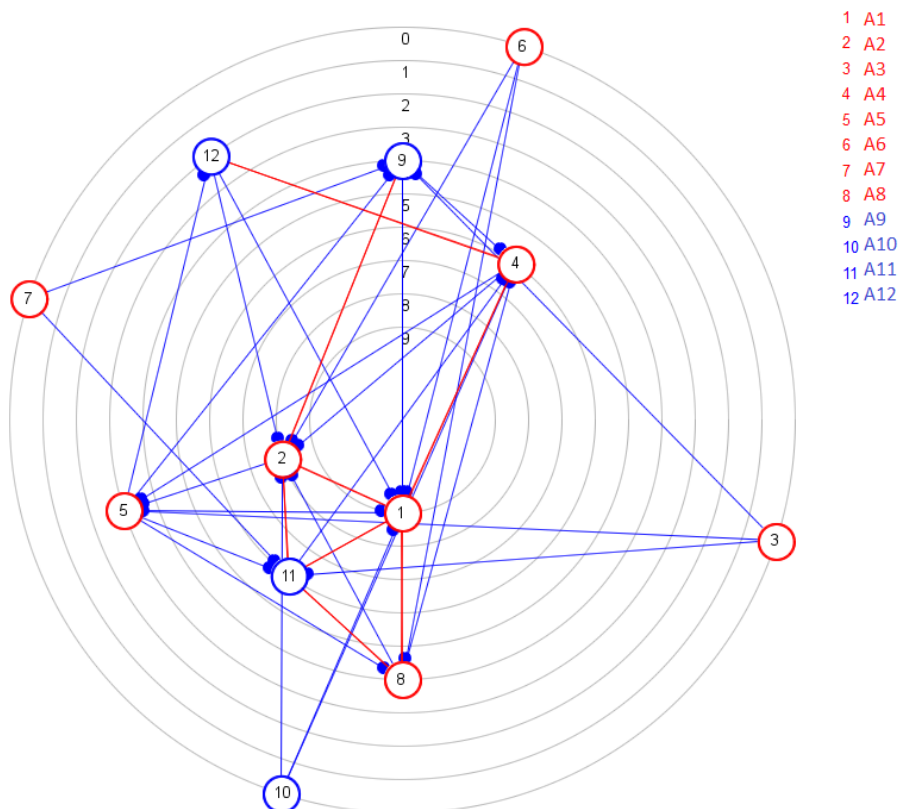
Graf - Vliv -

Obrázek 5 Sociogram vliv - ZŠ A (vlastní výzkum, 2023)

Podle obrázku 5, který představuje vliv- můžeme usoudit, že žáci se spíše navzájem označují za nevlivné jedince. Žákyni A1 hodnotilo jako nevlivnou celkem 10 spolužáků, druhá nejméně vlivná s osmi volbami je žákyně A3. Zajímavostí také je, že žák A9 získal v předchozím grafu od jednoho ze spolužáků vliv+ a nyní od jednoho ze spolužáků vliv-, tudíž můžeme usoudit, že pro některého vlivný je a pro někoho naopak ne. Můžeme si také všimnout vzájemných voleb u spousty členů skupiny. Žákyně A6 a A7 za nevlivné členy neoznačil nikdo.

Graf - Sympatie -

Obrázek 7 Sociogram sympatie – ZŠ A (vlastní výzkum, 2023)

Na sociogramu sympatie- můžeme vidět například, že žákyně A6 nezískala žádnou volbu, tak jako žákyně A7, žákyně A3 a žák A10. Lze předpokládat, že se jedná o jedny z nejvíce sympatických členů třídy. Naopak žákyně A1 získala devět voleb a v třídním kolektivu je tak zřejmě považována za nejméně sympatickou. Můžeme také dodat, že žákyně A1 má vzájemnou volbu nesympatičnosti s více členy skupiny. Mezi další nesympatické žákyně patří žákyně A2 s osmi volbami. U chlapců je nejméně sympatický pro skupinu žák A11 s celkem šesti volbami.

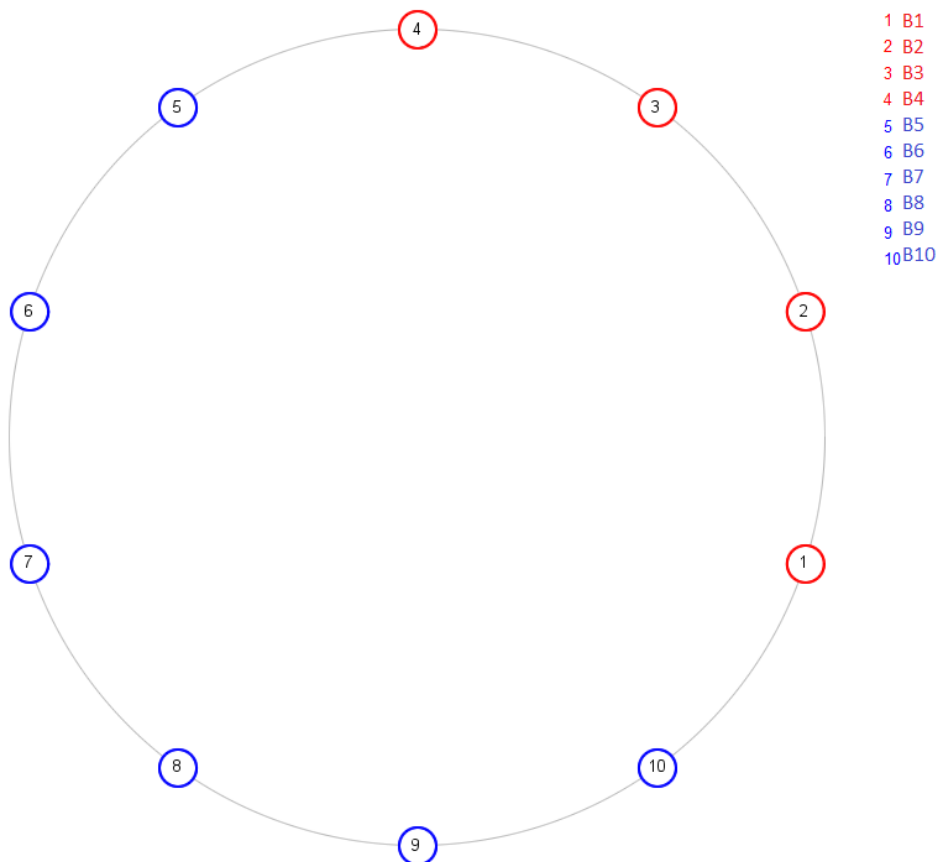
Sociometrie ZŠ B

Tabulka 4 Skupinový index vlivu a oblíbenosti ZŠ B (vlastní výzkum, 2023)

Skupinový index	Vliv	Oblíbenost
Hodnota	3,022	2,278

Tabulka znázorňuje skupinový index vlivu a oblíbenosti třídy. Jedná se o průměrnou hodnotu vlivu a oblíbenosti v třídním kolektivu ZŠ B.

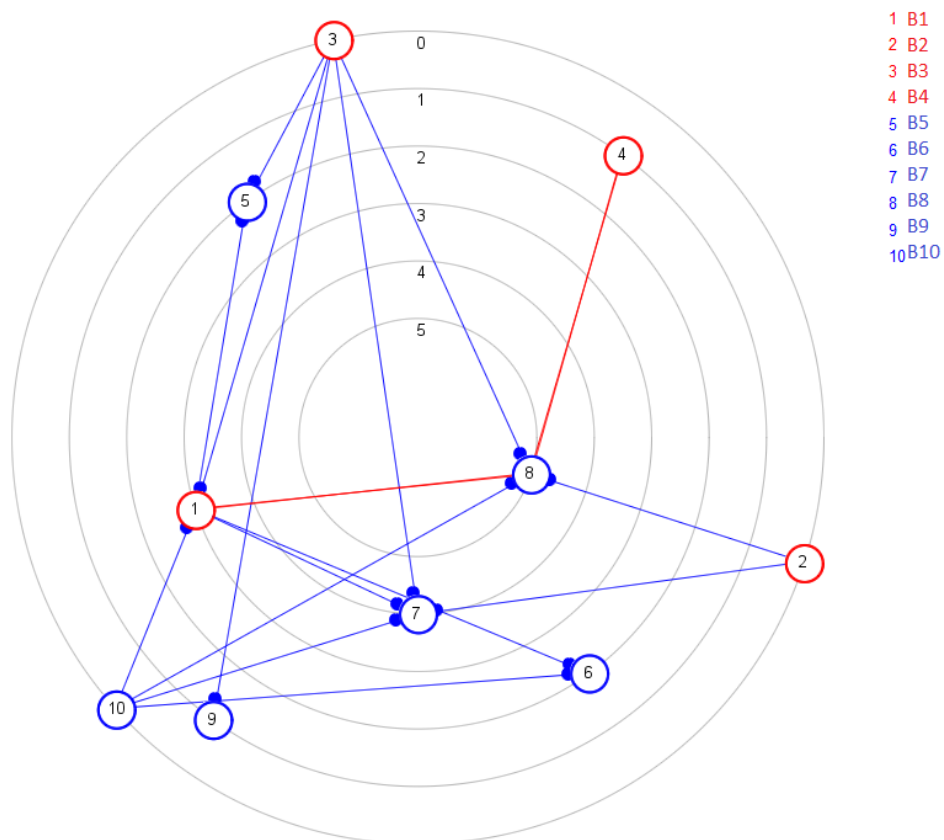
Graf - Vliv +

Obrázek 8 Sociogram vliv + ZŠ B (vlastní výzkum, 2023)

Dle sociogramu vliv+ u této třídní skupiny můžeme usoudit, že žáci nepovažují žádného z jedinců ve třídě za vlivného spolužáka.

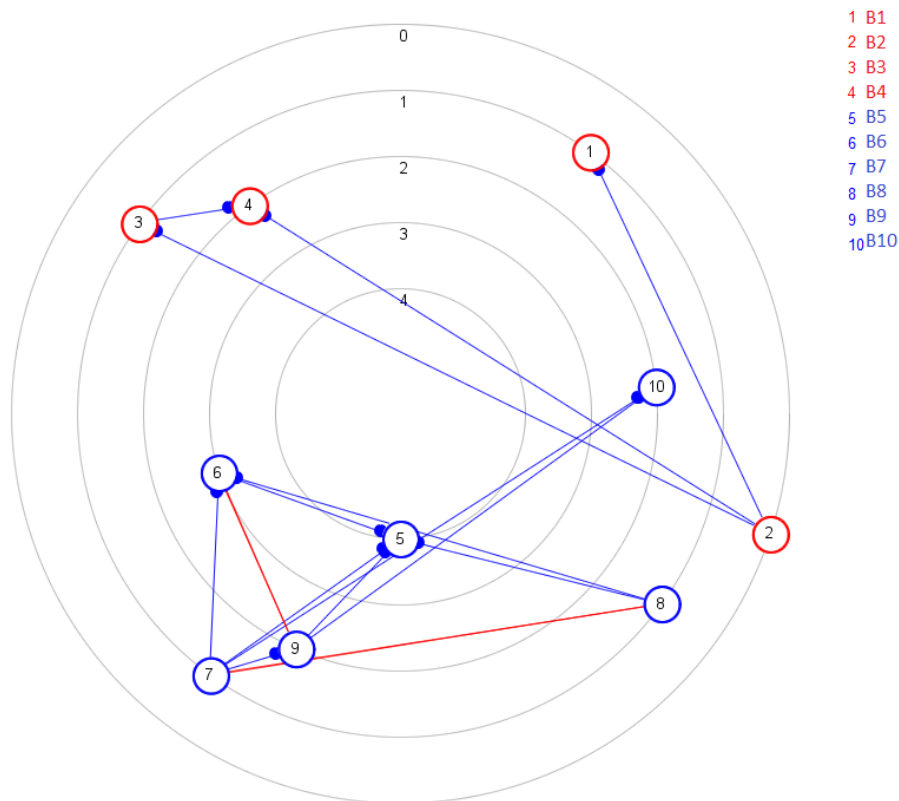
Graf - Vliv -

Obrázek 9 Sociogram vliv - ZŠ B (vlastní výzkum, 2023)

Třída považuje za nejméně vlivného žáka B8, který získal celkem pět voleb. Mezi další méně vlivné žáky patří žák B7 se čtyřmi volbami a žákyně B1 se třemi volbami.

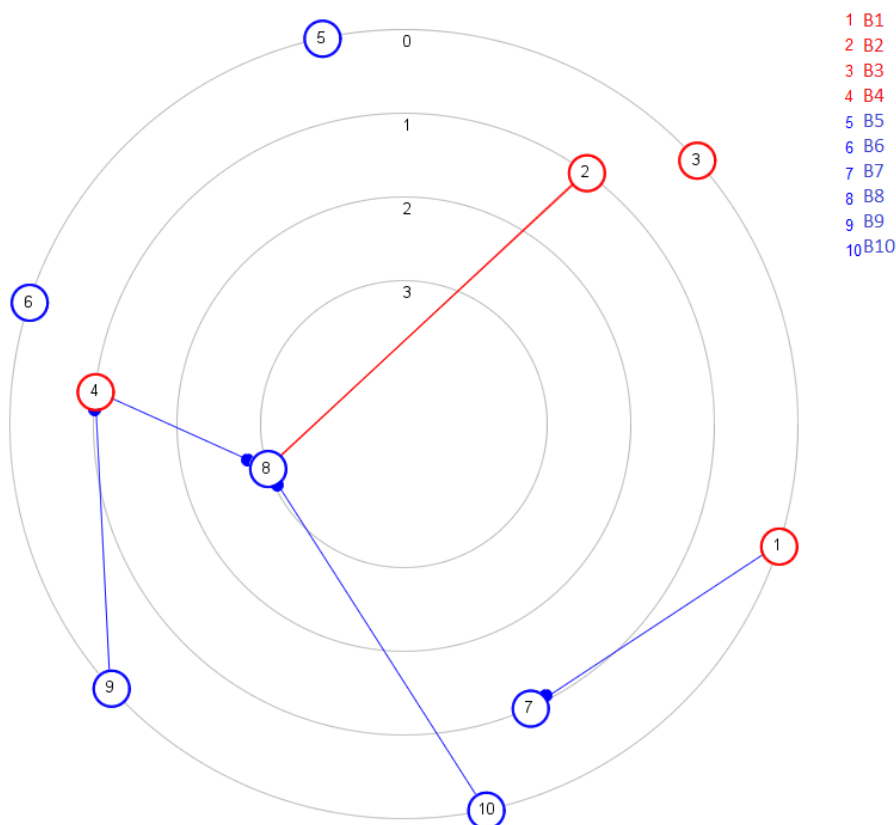
Graf - Sympatie +

Obrázek 10 Sociogram sympatie + ZŠ B (vlastní výzkum, 2023)

Ze sociogramu sympatie+ můžeme vyčíst, kteří ze žáků jsou pro třídu nejvíce sympatičtí. U třídní skupiny ZŠ B se považuje za nejvíce sympatického žáka žák B5, který získal celkem čtyři volby, přičemž všechny byly od chlapců. Žák B9 má vzájemné sympatie se žáky B6, B7 a B8. Dívky v této skupině nejsou považovány za příliš sympatické, můžeme ovšem předpokládat, že výsledky vypovídají z převážného počtu chlapců u zkoumané skupiny. Nejméně sympatická je pro skupinu žákyně B2, která nedostala žádnou volbu, nebo také žákyně B1, B3 a žáci B7 a B8 s jednou volbou.

Graf - Sympatie -

Obrázek 11 Sociogram sympatie - ZŠ B (vlastní výzkum, 2023)

Ze sociogramu sympatie- můžeme vyčíst, kteří žáci jsou pro třídu a jednotlivce nejméně sympatičtí. Za nejméně sympatického žáka považuje třída žáka B8 celkem se třemi volbami. Tento žák má vzájemnou nesympatii s žákyní B2. Jednu volbu získali žáci B2, B4 a žák B7. Ostatní žáky nikdo za nesympatické nezvolil.

4.8 Interpretace dat

V závěrečné části výzkumu se pokusíme shrnout výsledky a odpovědět na výzkumné otázky. Nejprve odpovíme na DVO, jelikož k odpovědi na HVO potřebujeme znát odpovědi z DVO. První dílčí výzkumná otázka **zjišťuje, jaký je socioekonomický status rodin**. Jak již uvádíme v teoretické části, dle Heluse (2015) je socioekonomický status (SES) významně spojen s mnoha znaky osobnosti, kariéry, životní úspěšností a mimo jiné také ve školní úspěšnosti. Socioekonomický status určuje příslušnost jedinců k určité sociální třídě především na základě prestiže povolání, příjmu/bohatství a vzdělání. Dle těchto třech proměnných jsme zjišťovali SES u rodin ve výzkumu i my. Na základě výsledků z vysbíraných dotazníků od rodičů jsme vyhodnotili, že se jedná o 9 rodin s vysokým SES, 8 rodin se středním SES a 5 rodin s nízkým SES. Dle dat Českého statistického úřadu (2022)

a uskutečněného sčítání lidu v roce 2021 je nejčastějším dosaženým vzděláním v ČR střední škola s maturitou. Tato statistika je v rozporu s výsledky našeho výzkumu, jelikož nejvíce početným nejvyšším dosaženým vzděláním u respondentů je střední škola nebo učební obor bez maturity. Střední škola nebo učební obor zakončený maturitou je v našem případě hned druhou nejpočetnější možností. Další proměnnou k vyhodnocení SES ve výzkumu je hrubý příjem ze zaměstnání. Výše příjmu závisí na mnoha faktorech, jako je úroveň dosaženého vzdělání, pracovní pozice, region a na dalších socioekonomických faktorech. Průměrná hrubá měsíční mzda ve 3. čtvrtletí roku 2022 činila 39 858 Kč, přičemž rozdíly v průměrné hrubé měsíční mzdě mezi jednotlivými regiony se výrazně liší (Český statistický úřad, 2022). V naší studii nás především zajímá průměrná mzda ve Zlínském kraji, kde se obě ZŠ nacházejí. Dle dat ČSÚ (2022) byla průměrná měsíční mzda ve 3. čtvrtletí roku 2022 přibližně 36 000 Kč. V dotazníku měli respondenti na výběr z možností: 16 200 Kč – 20 000 Kč, 20 000 Kč – 30 000 Kč, 30 000 Kč - 40 000 Kč, 40 000 Kč – 50 000 Kč a 50 000 Kč a více. Nejpočetnější zvolená varianta byla 20 000 Kč - 30 000 Kč, ale ihned za ní pouze o jednu volbu méně byla možnost 30 000 Kč – 40 000 Kč. Tudíž se naše výsledky opět úplně neshodují s výsledky ČSÚ. Můžeme se však domnívat, že větší počet respondentů by mohl výsledky ještě značně ovlivnit. Mimo jiné, důležitou roli při zjišťování SES hraje zaměstnání rodičů. Tento ukazatel byl při zjišťování SES nejnáročnějším, neboť jak uvádíme v teoretické části, hodnocení profese povolání je subjektivní věc. Pro vyhodnocení prestiže povolání jsme vycházeli z tabulky, která odhaluje výsledky veřejného mínění z roku 2019. Tuto tabulku jsme při tvorbě dotazníku ještě poupravili, aby se respondenti mohli zařadit do skupiny profesí, která nejvíce odpovídá jejich zaměstnání. Nejpočetnější skupinou jsou v našem případě zaměstnanci v průmyslovém sektoru, jako řemeslníci a kvalifikovaní dělníci. Dle MPSV (2021) byl v roce 2020 pokles zaměstnanosti v sekundárním sektoru, ale i přesto tvoří druhou příčku v procentuální zaměstnanosti (37,2 %) ihned po třetím sektoru (služby), které zauímají 60,1 %. V rámci zjišťování SES rodin nás jako doplněk zajímala bytová situace rodin, a také zda rodina je či není držitelem půjčky či hypotéky. Výsledky ukazují, že nejvíce rodin žije v samostatném rodinném domě, dále přibližně třetina rodin žije v bytě panelákového typu a nejmenší podíl tvoří rodiny žijící v části rodinného domu. Data ČSÚ (2021) poukazují, že větší část populace v České republice obývá byty před domy, tyto statistiky jsou tedy v rozporu s našimi výsledky. Téměř 70 % respondentů uvedlo, že byt či dům ve kterém žijí vlastní, zbylých zhruba 30 % respondentů žije v pronájmu. Co se týče půjček a hypoték u dotazovaných rodin, jedná se přesně o polovinu z nich, kteří mají půjčku či hypotéku a polovinu respondentů, kteří nejsou v této situaci. Z výše uvedených údajů se

můžeme mimo jiné domnívat, že socioekonomický status rodin může také záviset na místě bydliště. V našem případě je totiž značný rozdíl v získaném SES u ZŠ A a u ZŠ B, přičemž ZŠ B se nachází ve městě, které je v porovnání s městem, kde se nachází ZŠ A značně větší. Hovoříme tedy o domněnkách, kdy se může jednat o jeden z dalších rozhodujících faktorů při SES.

Druhá dílčí výzkumná otázka **zjišťuje postavení žáků v třídním kolektivu**. Pro dosažení výsledků jsme použili sociometricko-ratingový dotazník SO-RA-D. Sociometrickými pozicemi se zabývá spousta autorů (viz. teoretická část 3.2). Jelikož jsme při výzkumu používali dotazník SO-RA-D od Hrabala (2003), používáme i jeho rozdělení sociometrických pozic v třídním kolektivu. Hrabal (2003) dělí pozice na 6 rozdílných pozic. Z výzkumu vyplynulo, že nejobvyklejší pozicí zkoumaných žáků (obě školy dohromady) je **pozice žáků v nevýrazné pozici**, celkem se jedná o 7 žáků. Tato skupina žáků je dle autora charakteristická nejpočetnější skupinou třídy. Hovoříme o žácích, u nichž není ani jedna dimenze pozice odlišná a nachází se v hierarchickém středu třídy. V našem případě se jedná o žáky A10, A12, A5 a A4 ze ZŠ A a žáky B3, B9 a B4 ze ZŠ B. Dále se zaměříme na **žáky ve vedoucí pozici**. Tuto skupinu zastupují vlivní a oblíbení jedinci, kteří prezentují jádro třídy. Jejich vedoucí pozice jsou dány tím, že odpovídají idejemi třídy. Právě tito jedinci spoluurčují cíle, hodnoty a normy třídní skupiny. Tuto skupinu zastupují žáci A6, A7 ze ZŠ A a B5 a B10 ze ZŠ B. **Neoblíbení, nevlivní a školsky málo úspěšní žáci** se často vyznačují agresivitou, která souvisí s úsilím prosadit se ve skupině. Tyto prostředky jsou pro skupinu však nepřijatelné. Může se jednat o časté upozorňování na sebe, sebeprosazování apod. Okrajová pozice žáka je vždy znamením, že se může jednat o ohrožení zdravého vývoje žáka. Celkem ve výzkumu vyšlo 6 žáků s touto pozicí, jde o žáky A11, A8, A2 a A1 ze ZŠ A a B7 a B8 ze ZŠ B. **Izolovaní žáci** nejsou zřetelně nepřijatí a jsou nevlivní. O těchto žácích skupina často nemluví, jako by neexistovali. Ve slovním hodnocení je žáci popisují například jako: moc ho neznám, nezajímá mě. Toto postavení vyhovuje spíše introvertním jedincům. Vzhledem k sociometrii, která nám vyšla, ve výsledcích nalezneme jednoho žáka (B1, ZŠ B) s touto pozicí. **Vlivnými, méně oblíbenými žáky**, jsou takoví, na kterých v rámci kolektivu velmi závisí vývoj třídy jako celku. Důležitým faktorem je intenzita vlivu a velikost rozdílu mezi vlivem a oblibou. Typickým příkladem je žák B2, který získal v celkovém hodnocení vliv 1 a oblibu 5 z celkem 10 možných. Poslední skupinu představují **oblíbení méně vlivní žáci**. Tito žáci dostali od ostatních volby obliby, ale značně menší počet voleb vlivu. Ve třídě zaujímají spíše

centrální než vedoucí pozice. Třída tyto jedince přijímá, což je podmíněno jejich pozitivním emocionálním naladěním, radostností, veselostí apod. Ve slovním hodnocení bývají mnohdy označováni za kamarádké, milé, hodné a ochotné jedince (Hrabal, 2003). I v našem případě nalezneme dva případy této volby, jedná se o žáka A3, který získal vliv 9 a oblibu 1 a žáka B6 s vlivem 5 a oblibou 3. Aplikace sociometrie.cz nám také poskytla výsledky hierarchického postavení žáků ve třídě.

Tyto dvě výše uvedené dílčí výzkumné otázky nám budou nápomocné při odpovědi na hlavní výzkumnou otázku, která hledá **souvislosti mezi socioekonomickým statutem rodin a postavením žáků v třídním kolektivu**. Z výsledků výzkumu můžeme předpokládat, že mezi socioekonomickým statutem rodin a postavením žáků v třídním kolektivu existují souvislosti. Lze říct, že žáci, kteří patří do rodin nízkým SES, zaujímají spíše nižší až poslední příčky v hierarchii třídy. Setkáváme se s tím u obou zkoumaných skupin, kdy u ZŠ B jsou celkem dva žáci z rodin s nízkým SES. Jedná se o žáky B8 a B1 a oba zabírají spodní příčky (poslední osmé místo a šesté místo z celkových osmi příček). Konkrétně hovoříme o neoblíbeném, nevlivném a školsky málo úspěšném žákovi (B8) a o izolovaném žákovi (B1). U druhé skupiny se setkáváme s podobným případem, celkem se zde vyskytují tři žáci z rodin s nízkým SES. Dvěma z nich opět přísluší spodní příčky (poslední jedenácté a deváté místo z celkových jedenácti příček). Tito dva žáci (A1, A8) se taktéž řadí k neoblíbeným, nevlivným a školsky málo úspěšným žákům. V této třídní skupině (ZŠ A) se střetáváme s výjimkou, kdy žák patřící do rodiny s nízkým SES zaujímá třetí příčku z celkového žebříčku. Týká se to žáka A3, který je oblíbeným, méně vlivným žákem. Jedinec ve třídě disponuje velmi dobrými vztahy, ostatní ve skupině mu přikládali volby obliby, ve slovním hodnocení jej označovali jako milého, kamarádkého a hodného spolužáka. Dle výsledků se také můžeme domnívat, že vyšší pozice v třídním žebříčku pravděpodobněji zaujímají žáci z rodin s vysokým SES. V našem případě se tyto žáci objevují spíše v první polovině žebříčku. U ZŠ B obsazují žáci s vysokým SES první tři příčky (první B5, dělenou druhou B2 a B10 a třetí B3). Dále pak čtvrtou a pátou z celkových deseti žáků. Jedná se o různorodé pozice jako: žák ve vedoucí pozici, vlivný méně oblíbený žák a žák v nevýrazné pozici. Naopak ve druhé skupině první příčku zaujímá žák se středním SES (A6), hned za ním se střetáváme se žákem s vysokým SES (A7), který je ve vedoucí pozici. Poslední žák z rodiny s vysokým SES se nachází ve středu žebříčku. Jedná se o žáka A5, který je v nevýrazné pozici. Dle výsledků můžeme mít za to, že mezi socioekonomickým statutem rodin

a postavením žáků jsou souvislosti a na výše popsaných případech jsme si je znázornili. Pouze jeden žák z rodiny s nízkým SES je oblíbeným a nachází se tak v popředí žebříčku. Ostatní, jež zastávají tento status, obsazují poslední příčky a jsou nejméně vlivnými a oblíbenými ve třídě. Vágnerová (2001) tvrdí, že žáci, kteří nejsou oblíbení ve třídě, mají často obtíže. Mohou mít problémy se spoluprací s ostatními a nemusí zvládat nároky třídy. Existuje mnoho důvodů, proč se takovým žákům nedaří. Možný (2006) udává, že rodina může mít velký vliv na to, proč je žák odlišný a neoblíbený. Jedná se o rodiny slabší, kupříkladu neúplné rodiny, rodiny s nižším socioekonomickým statusem nebo rodiny, které své děti zanedbávají. Dle výsledků, které nám z výzkumu vzešly, se můžeme domnívat, že spolu vzájemně socioekonomický status rodin a postavení žáků v třídním kolektivu souvisí. Proto by bylo vhodné tuto problematiku více prozkoumat navazujícím výzkumem s více respondenty a potvrdit či vyvrátit naše domněnky.

4.8.1 Doporučení pro praxi

Dle získaných dat a informací z literatury by bylo možné uvažovat o praktickém využití tohoto výzkumu. Nabízí se například možnost zjišťovat sociometrické postavení žáků v třídním kolektivu (např. 1x ročně) a následně tak dávat pozor (z pozice učitele), aby se žáci nevyskytovali v pozicích jako neoblíbený a nevlivný žák a izolovaný žák. Tyto pozice mohou značit ohrožení zdravého vývoje jedince (Hrabal, 2003). Dále by bylo možné realizovat v třídním kolektivu více minimálních preventivních programů, které by mohly pomoci zlepšit vztahy a následné pozice ve třídě, bez ohledu na to, z jaké rodiny žák pochází.

4.9 Limity výzkumu

Vzhledem ke kvantitativnímu charakteru výzkumu by byl zcela vhodnější větší počet respondentů. Nepodařilo se nám však navázat spolupráci s více rodinami, jelikož ne všichni měli zájem se výzkumu zúčastnit. Další slabinou výzkumu je dotazník pro zjištění SES rodin vlastní tvorby. Bylo by vhodnější použít již vytvořený dotazník s instrukcemi, tudíž při vyhodnocování SES (proměnných) by byly jasně dané kritéria.

ZÁVĚR

Téma bakalářské práce bylo zaměřeno na vliv socioekonomického statusu rodin na postavení žáků v třídním kolektivu. Teoretická část se skládá ze tří kapitol. V první kapitole jsme se soustředili na socioekonomický status, proměnné jako dosažené vzdělání, profese a hrubá měsíční mzda, pomocí kterých SES zjišťujeme a vymezili jsme také sociální status a stratifikaci. Ve druhé kapitole jsme definovali rodinu z pohledu různých vědních oborů, přiblížili jsme funkce rodiny, typy rodin, charakteristické znaky současné rodiny a také rodinné prostředí. V poslední části teoretické části práce jsme se soustředili na vymezení školní třídy jako sociální skupiny, popsali jsme typy třídních kolektivů, vývoj třídního kolektivu, vztahy v této sociální skupině a v poslední podkapitole jsme se soustředili na roli a pozici žáka, zejména sociometrickou pozici v třídním kolektivu.

V praktické části je prezentováno výzkumné šetření, které je zaměřeno na vliv socioekonomického statusu rodin na postavení žáků v třídním kolektivu. Hlavním cílem bylo zjistit a popsat souvislosti mezi socioekonomickým statusem rodin a postavením žáků v třídním kolektivu. Hlavní cíl doplňovaly dva dílčí výzkumné cíle, které zní: zjistit a analyzovat socioekonomický status rodiny, zjistit a popsat postavení žáků v třídním kolektivu. Výzkumný soubor tvořilo 22 respondentů (rodin/žáků).

Na základě dotazníku vlastní konstrukce pro zjištění socioekonomického statusu rodin a sociometricko-ratingového dotazníku SO-RA-D byla získaná data dále zpracována a analyzována. V poslední části jsme se soustředili na interpretaci dat, kde jsme zodpověděli výzkumné otázky a popsali výsledky výzkumu, popřípadě je porovnali s výsledky jiných výzkumů či opřeli o literaturu.

Závěrem lze konstatovat že se nám podařilo odpovědět na výzkumné otázky a dosáhnout stanovených výzkumných cílů. Ze získaných dat lze říci, že celkem 5 rodin zaujímá nízký SES, 8 rodin střední SES a 9 rodin vysoký SES. Sociometrické postavení žáků na základě vlivu a oblíbenosti jsme zjistili pomocí webové aplikace sociometrie.cz a následně jsme přiřadili jednotlivé názvy pozic dle Hrabala (2003), který je rovněž autorem SO-RA-D. Dle dosažených výsledků se domníváme, že mezi socioekonomickým statusem rodin a postavením žáků v třídním kolektivu existuje souvislost. Žáci z rodin s nízkým SES obsazují spíše hierarchicky nižší příčky v třídním kolektivu a mohou se stát ostrčenými. V případě žáků, pro které je charakteristické vyšší SES je tomu naopak, tyto žáci zaujímají spíše vyšší příčky v třídním kolektivu a jsou často oblíbenými a vlivnými jedinci. Přesto

jsme také zjistili, že tomu tak nemusí být vždy. Vyskytla se výjimka, kdy v jedné třídní skupině obsadil žák z rodiny s nízkým SES ihned třetí příčku a je mezi spolužáky brán jako velmi oblíbený, méně vlivný žák. I v literatuře se objevuje, že rodina může mít velký vliv na to, proč je žák odlišný a neoblíbený. Jedná se o rodiny slabší, kupříkladu neúplné rodiny, rodiny s nižším socioekonomickým statusem nebo rodiny, které své děti zanedbávají (Možný, 2006).

Dle získaných dat a informací z literatury by bylo možné uvažovat o praktickém využití tohoto výzkumu. Nabízí se například možnost zjišťovat sociometrické postavení žáků v třídním kolektivu (např. 1x ročně) a následně tak dávat pozor (z pozice učitele), aby se žáci nevyskytovali v pozicích jako neoblíbený a nevlivný žák a izolovaný žák. Tyto pozice mohou značit ohrožení zdravého vývoje jedince (Hrabal, 2003). Zároveň je také možností provádět v třídním kolektivu více minimálních preventivních programů, které mohou vztahy a následné pozice v třídním kolektivu zlepšit, navzdory tomu, z jaké rodiny žák pochází.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

podle použité citační normy

BRAUN, Richard, Dana MARKOVÁ a Jana NOVÁČKOVÁ, 2014. *Praktikum školní psychologie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0176-2.

BROŽ, Miroslav, Petra KINTLOVÁ a Ladislav TOUŠEK, 2007. *Kdo drží Černého Petra: sociální vyloučení v Liberci, Plzni a Ústí nad Labem*. [Praha]: Člověk v tísni - společnost při České televizi. ISBN 978-80-86961-27-9.

DANICS, Štefan, Lukáš URBAN a Josef DUBSKÝ, 2022. *Základy sociologie a politologie*. 5. upravené a rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-878-5.

DUFFKOVÁ, Jana, Lukáš URBAN a Josef DUBSKÝ, 2008. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-123-6.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA, 2009. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4727-813.

GAVORA, Peter, 2005. *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno: Paido. ISBN 80-731-5104-9.

GIDDENS, Anthony, 2013. *Sociologie*. Praha: Argo. ISBN 978-80-257-0807-1.

GILLERNOVÁ, Ilona a Lenka KREJČOVÁ, 2012. *Sociální dovednosti ve škole*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3472-9.

HELUS, Zdeněk, 2015. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4674-6.

HRABAL, Vladimír, 2003. *Sociální psychologie pro učitele: vybraná témata*. 2. vyd. Praha: Karolinum. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-0436-1.

CHRÁSKA, Miroslav a Ilona KOČVAROVÁ, 2015. *Kvantitativní metody sběru dat v pedagogických výzkumech*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií. ISBN 978-807-4545-535.

JANDOUREK, Jan, 2012. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Praha: Grada. ISBN 978-802-4736-792.

KATRŇÁK, Tomáš, 2005. *Třídní analýza a sociální mobilita*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. Sociologická řada. ISBN 80-732-5067-5.

KOLÁŘ, Zdeněk, 2012. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3710-2.

KOPECKÁ, Ilona, 2015. *Psychologie: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3877-2.

KOPECKÁ, Ilona, 2012. *Psychologie: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3876-5.

KUBÁTOVÁ, Helena, 2010. *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-2456-0.

KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ, 2001. *Člověk – prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido. ISBN 80-731-5004-2.

LAŠEK, Jan, 2007. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7041-980-9.

MAREŠ, Jiří, 2013. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0174-8.

MATĚJČEK, Zdeněk, 1992. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN. Psychologická literatura. ISBN 80-042-5236-2.

MATĚJŮ, Petr., STRAKOVÁ, Jana., VESELÝ, Arnošt, BASL, Josef, SOUKUP, Petr, SIMONOVÁ, Natalie, 2010. *Nerovnosti ve vzdělávání: od měření k řešení*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 978-80-7419-032-2.

MOŽNÝ, Ivo, 2006. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-864-2958-X.

NAKONEČNÝ, Milan, 2020. *Sociální psychologie*. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton. ISBN 978-80-7553-842-0.

ORWELL, George, 2021. *Farma zvířat*. V Praze: Rybka Publishers. ISBN 978-80-87950-63-0.

PROCHÁZKA, Miroslav, 2012. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.

PROKOP, Daniel. *Dynamika sociálního vyloučení v České republice: Nerovné šance ve vzdělávání*. Praha, 2022. 125 s. Disertační práce (Ph.D.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Školitel: doc. Milan Tuček

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ, 2013. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0403-9.

ŠAFRÁNKOVÁ, Dagmar, 2019. *Pedagogika*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5511-3.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona, 2011. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3181-0.

TOMÁNEK, Pavol, 2013. *Základy andragogiky a rodinnej výchovy pre sociálnych pracovníkov*. Brno: Tribun EU. Librix.eu. ISBN 978-802-6303-015.

URBAN, Lukáš, 2017. *Sociologie: klíčová témata a pojmy*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5774-2.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2001. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0181-8.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK, 2008. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1428-8.

Elektronické zdroje

ALMQUIST, Ylva, Bitte MODIN a Viveca OSTBERG, 2010. *Childhood social status in society and school: implications for the transition to higher levels of education*. *British Journal of Sociology of Education* [online]. 31(1), 31-45 [cit. 2023-02-27]. ISSN 01425692. Dostupné z: doi:10.1080/01425690903385352

Česká školní inspekce, 2022. *O šetření PIRLS* [online]. Praha [cit. 2023-02-23]. Dostupné z: <https://www.csicr.cz/cz/Mezinarodni-setreni/PIRLS/O-setreni-PIRLS>

Český rozhlas. Unikátní průzkum. *Česká společnost se 30 let od revoluce dělí na šest tříd. 2019* [online]. [cit. 2023-03-03]. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/unikatni-pruzkum-ceska-spolecnost-se-30-let-od-revoluce-deli-na-sest-trid-8120423>

Český statistický úřad, 2021. *Pohyb obyvatel-vybrané území* [online]. Praha [cit. 2023-02-17]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=DEM05&z=T&f=TABULKA&skupId=546&katalog=30845&pvo=DEM05&str=v94>

Český statistický úřad, 2021. *Sčítání lidu, domů a bytů* [online]. [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/scitani-lidu-domu-a-bytu>

Český statistický úřad, 2022. *Školy a školská zařízení - školní rok 2021/2022* [online]. [cit. 2023-04-19]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/tabulkova-cast-230042-22?fbclid=IwAR1VARIN2dIJE9-7-ya9B70JrIWxnAPQc2ad4llg8LVMQDUxpb7yAwL6rdk>

Český statistický úřad, 2022. *Školy a školská zařízení - školní rok 2021/2022* [online]. [cit. 2023-03-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/analyticka-cast-230042-22>

Český statistický úřad. *Průměrná hrubá měsíční mzda ve 3. čtvrtletí 2022. 2022* [online]. [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xs/prumerna-hruba-mesicni-mzda-ve-3-ctvrtleti-2022>

Český statistický úřad. *ČSÚ zveřejnil další údaje o plodnosti žen ze Sčítání 2021, 2022.* [online]. [cit. 2023-03-26]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/csu-zverejnil-dalsi-udaje-o-plodnosti-zen-ze-scitani-2021>

Český statistický úřad. *Vzdělání. 2022* [online]. [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/scitani2021/vzdelani>

EREDIA, Oliver. *Nerovnost žáků je patrná zejména v regionech s vysokou zadlužeností a bytovou nouzí.* In: Stisk online [online]. [cit. 2022-11-02]. Dostupné z: <https://stisk.online/a/iM7WR/nerovnost-zaku-je-patrna-zejmena-v-regionech-s-vysokou-zadluzenosti-a-bytovou-nouzi>

HÖHNE, Sylva, Jana PALONCYOVÁ, 2021. *Péče a výživa dětí po rozchodu rodičů podle výsledků opatrovnických řízení.* Demografie, 63:3-21. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/143550791/13005321q1_3-21.pdf/1b601bb1-def9-4b3a-8e54-8caf54c6526d?version=1.1

- KOHOUTEK, Rudolf, 2009. *Stručný úvod do sociometrie*. Psychologie v teorii a praxi [online]. [cit. 2023-01-18]. Dostupné z: <<http://rudolfkohoutek.blog.cz/0901/sociometrie>>.
- LEBEDA, Tomáš et al., 2020. *Zpráva - Zlínský kraj: výsledky žáků, nerovnosti, struktura a charakteristika soustavy, faktory ovlivňující vzdělávací výsledky* [online]. Praha: Česká školní inspekce [cit. 2022-11-02]. ISBN 978-80-88087-40-3.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021. *Analýza vývoje zaměstnanosti a nezaměstnanosti v roce 2020* [online]. [cit. 2023-04-08]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/2419647/Anal%C3%BDza_text_2020.pdf/3052205e-07fb-99a3-fbac-e43d3138c7e1
- Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Minimální mzda. 2023* [online]. [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/minimalni-mzda>
- SASSLER, Sharon, 2004. *The Process of Entering into Cohabiting Unions*. *Journal of Marriage* [online]. 66(2), 491-505 [cit. 2023-02-17]. ISSN 00222445. Dostupné z: doi: <https://www.proquest.com/central/docview/219762268/6C35DCB680E74293PQ/1?accountid=15518>
- SIMONOVÁ, Natalie, SOUKUP, Petr, 2009. *Reprodukce vzdělanostních nerovností v České republice po sametové revoluci v evropském kontextu*. Sociologický časopis [online]. 45(5), 935–965 [vid. 2021-02-13]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/40660204_Reprodukce_vzdelanostnich_nerovnosti_v_Ceske_republice_po_sametove_revoluci_v_evropskem_kontextu
- Sociometrie.cz [online], 2023. [cit. 2023-04-04]. Dostupné z: <https://www.sociometrie.cz/SO-RA-D> [online], b.r.. Praha: Univerzita Karlova [cit. 2023-01-24]. Dostupné z: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/1170261/mod_resource/content/1/Zbývající%20metody%20poznávání%20žáka.pdf
- Testcentrum [online], 2022. Praha: Hogrefe [cit. 2023-01-25]. Dostupné z: <https://hogrefe.cz/sorad>
- TUČEK, Milan, 2019. Centrum pro výzkum veřejného mínění. *Prestiž povolání-2019*. 2019[online]. [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ekonomicke/prace-prijmy-zivotni-uroven/4990-prestiz-povolani-cerven-2019>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

%	Procento
Apod.	A podobně
Atd.	A tak dále
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
DVO	Dílčí výzkumná otázka
HVO	Hlavní výzkumná otázka
Kč	Korun českých
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
Např.	Například
Př.	Příklad
SES	Socioekonomický status
SŠ	Střední škola
Str.	Strana
VOŠ	Vyšší odborná škola
VŠ	Vysoká škola
ZŠ	Základní škola

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Rozdělení kapitálů mezi společenskými třídami.....	19
Obrázek 2 Průměrný socioekonomický status žáků (ČŠI)	37
Obrázek 3 Prestiž povolání (Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2019)	39
Obrázek 4 Sociogram vliv + ZŠ A (vlastní výzkum, 2023)	53
Obrázek 5 Sociogram vliv - ZŠ A (vlastní výzkum, 2023)	54
Obrázek 6 Sociogram sympatie + ZŠ A (vlastní výzkum, 2023)	55
Obrázek 7 Sociogram sympatie – ZŠ A (vlastní výzkum, 2023)	56
Obrázek 8 Sociogram vliv + ZŠ B (vlastní výzkum, 2023).....	57
Obrázek 9 Sociogram vliv - ZŠ B (vlastní výzkum, 2023)	58
Obrázek 10 Sociogram sympatie + ZŠ B (vlastní výzkum, 2023)	59
Obrázek 11 Sociogram sympatie - ZŠ B (vlastní výzkum, 2023)	60

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Přehled respondentů podle škol (vlastní výzkum, 2023).....	37
Tabulka 2 Respondenti dle věku (vlastní výzkum, 2023)	42
Tabulka 3 Skupinový index vlivu a oblíbenosti ZŠ A (vlastní výzkum, 2023)	53
Tabulka 4 Skupinový index vlivu a oblíbenosti ZŠ B (vlastní výzkum,2023)	57

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 S kým žák žije (vlastní výzkum, 2023)	43
Graf 2 Počet dětí v jedné domácnosti	44
Graf 3 Nejvyšší dosažené vzdělání otce (vlastní výzkum, 2023)	45
Graf 4 Nejvyšší dosažené vzdělání matky (vlastní výzkum, 2023).....	46
Graf 5 Momentální povolání otce (vlastní výzkum, 2023).....	47
Graf 6 Momentální povolání matky (vlastní výzkum, 2023)	48
Graf 7 Hrubý příjem ze zaměstnání otce (vlastní výzkum, 2023)	49
Graf 8 Hrubý příjem ze zaměstnání matky (vlastní výzkum, 2023).....	49
Graf 9 Bytová situace rodiny (vlastní výzkum, 2023).....	50
Graf 10 Vlastnictví domu/bytu (vlastní výzkum, 2023).....	50
Graf 11 Počet automobilů v rodině (vlastní výzkum, 2023).....	51
Graf 12 Situace rodiny v souvislosti s hypotékou, půjčkou (vlastní výzkum, 2023)	51
Graf 13 Socioekonomický status rodin (vlastní výzkum, 2023)	52

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: SO-RA-D

Příloha P II: Dotazník SES

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK SO-RA-D

Ahoj,

Jmenuji se Michaela Marková, jsem studentkou UTB Zlín, FHS, třetího ročníku oboru Sociální pedagogika. Prosim Tě o pravdivé vyplnění tohoto dotazníku. Jeho výsledky budou použity výhradně ke zpracování bakalářské práce, která nese název *Vliv socioekonomického statusu rodin na postavení žáků v třídním kolektivu*. Ujistíj Tě, že nikde nebude zmíněno Tvé jméno a výsledky budou anonymní (př: žák 1., žák 2. atd.). Vyplnění dotazníku zabere přibližně 15 minut Tvého času. Prosim Tě o vyplnění dotazníku dle mých instrukcí, případně vysvětlivek na dotazníku.

Předem Ti mnohokrát děkuji za spolupráci.

Michaela Marková

	Kluci	Vliv	Sympatie	slovní hodnocení
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				
	Holky			
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				

Škála hodnocení – vliv	
1	= žák/žákyně s nejsilnějším vlivem na třídu
2	= jeden/jedna z vlivných ve třídě
3	= žák/žákyně s průměrným vlivem na třídu
4	= jeden/jedna s malým vlivem na třídu
5	= nemá žádný, nebo skoro žádný vliv na třídu

Škála hodnocení – sympatie	
1	= velmi sympatický žák/žákyně
2	= sympatický žák/žákyně
3	= ani sympatický ani nesympatický žák/žákyně
4	= spíše nesympatický žák/žákyně
5	= nesympatický žák/žákyně

PŘÍLOHA P II: DOTAZNÍK SES

DOTAZNÍK SOCIOEKONOMICKÝ STATUS

Vážení rodiče, prosím Vás o vyplnění dotazníku, týkající se socioekonomického statusu rodin. Jmenuji se Michaela Marková a jsem studentkou 3.ročníku oboru Sociální pedagogika na Fakultě humanitních studií ve Zlíně. V návaznosti na sociometrické šetření ve třídě, kterého se Vaše dítě účastnilo, Vás prosím o vyplnění dotazníku pro rodiče. Ujišťuji Vás, že data a informace získaná z dotazníku, budou sloužit výhradně ke studijním účelům v rámci bakalářské práce a v této práci budou anonymizovány. Vyberte prosím vždy jednu z odpovědí. Na otázky v tomto dotazníku neexistují správné ani špatné odpovědi.

Velice Vám děkuji za Váš čas a za vyplnění dotazníku.

1) Tento dotazník vyplnil/a:

- a) matka, nevlastní matka, babička nebo pěstounka
- b) otec, nevlastní otec, dědeček nebo pěstoun
- c) někdo jiný

2) Kolik Vám je let?

- a) méně než 25
- b) 25-29 let
- c) 30-39 let
- d) 40-49 let
- e) 50-59 let
- f) 60 let a více

3) Žák žije:

- a) s oběma rodiči
- b) pouze s jedním z rodičů
- c) s jedním z rodičů + jeho partnerem
- d) s příbuznými
- e) je ve střídavé péči

4) Kolik dětí máte? (žijící ve stejné domácnosti)

- a) 1 dítě
- b) 2 děti
- c) 3 děti
- d) 4 a více dětí

5) Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání otce dítěte (nebo nevlastního otce, či pěstouna):

- a) nechodil do školy
- b) nedokončil základní školu
- c) dokončil základní školu
- d) dokončil střední školu nebo učební obor bez maturity
- e) dokončil střední školu nebo učební obor s maturitou
- f) dokončil nástavbové studium
- g) dokončil vyšší odbornou školu nebo konzervatoř

- h) dokončil vysokou školu (bakalářské studium- Bc. apod.)
- i) dokončil vysokou školu (magisterské studium- Mgr., Ing., apod.)
- j) dokončil vysokou školu (doktorské studium- Ph.D., Th.D., apod.)

6) Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání matky (nebo nevlastní matky, či pěstounky):

- a) nechodila do školy
- b) nedokončila základní školu
- c) dokončila základní školu
- d) dokončila střední školu nebo učební obor bez maturity
- e) dokončila střední školu nebo učební obor s maturitou
- f) dokončila nástavbové studium
- g) dokončila vyšší odbornou školu nebo konzervatoř
- h) dokončila vysokou školu (bakalářské studium- Bc. apod.)
- i) dokončila vysokou školu (magisterské studium- Mgr., Ing., apod.)
- j) dokončila vysokou školu (doktorské studium- Ph.D., Th.D., apod.)

7) Jaké je momentální povolání otce (nebo nevlastního otce, dědečka či pěstouna)?

- a) nikdy nepracoval
- b) pedagog
Patří sem učitel na základní/střední škole, učitel v mateřské škole či profesor na univerzitě.
- c) lékař
Patří sem lékař, zubní lékař, farmaceut apod.
- d) pracovník ve zdravotnictví
Patří sem zdravotní sestra, sanitář, ošetřovatel apod.
- e) řemeslník nebo kvalifikovaný dělník
Patří sem kvalifikovaní stavební dělníci: zedníci, tesaři, instalatéři, elektrikáři, truhláři atd., kovodělníci, strojírenští dělníci, umělečtí řemeslníci.
- f) pomocný a nekvalifikovaný pracovník
Patří sem pomocníci v domácnosti, uklízeči a čističi, domovníci, správci budov, poslíčci, vrátní, dělníci v zemědělství a v rybářství, stavební dělníci apod.
- g) vedoucí pracovník nebo vyšší úředník
Patří sem podnikoví manažeři, jako jsou manažeři velkých společností (25 nebo více zaměstnanců) nebo manažeři či vedoucí pracovníci oddělení velkých společností apod.
- h) kvalifikovaný pracovník v zemědělství nebo rybářství
Patří sem soukromí zemědělci, pracovníci v lesnictví, v rybářství a v myslivosti.
- i) státní úředníci
Patří sem starostové, stratégové, IT specialisté, projektoví manažeři, analytici, právníci, PR specialisté apod.
- j) vědecký a odborný pracovník
Patří sem vědci, matematici, odborníci v oblasti výpočetní techniky, architekti, projektanti, inženýři, odborníci v biologických oborech, vědci a odborníci v oboru lékařství a zdravotnictví, odborníci ve společenských vědách apod.
- k) technik nebo jiný odborník
Patří sem technici a asistenti ve fyzikálních a technických oborech, v oborech výpočetní techniky, techničtí pracovníci v oblasti biologie a zdravotnictví, programátoři, zprostředkovatelé obchodních a finančních transakcí, obchodní agenti apod.
- l) pracovníci bezpečnostních sborů + armádní zaměstnanci
Patří sem policisté, hasiči, pracovníci celní správy a vězeňské služby, vojáci, generálové apod.

- m) **administrativní pracovníci**
Patří sem recepční, asistentka, sekretářka apod.
- n) **soudce**
- o) **živnostníci**
Majitelé obchodů apod.
- p) **účetní**
- q) **bankovní úředník**
- r) **prodavač**
- s) **jiné:** _____

8) Jaké je momentální povolání matky (nebo nevlastní matky, babičky či pěstounky)?

- a) **nikdy nepracovala**
- b) **pedagog**
Patří sem učitel na základní/střední škole, učitel v mateřské škole či profesor na univerzitě.
- c) **lékař**
Patří sem lékař, zubní lékař, farmaceut apod.
- d) **pracovník ve zdravotnictví**
Patří sem zdravotní sestra, sanitář, ošetřovatel apod.
- e) **řemeslník nebo kvalifikovaný dělník**
Patří sem kvalifikovaní stavební dělníci: zedníci, tesaři, instalatéři, elektrikáři, truhláři atd., kovodělníci, strojrenštní dělníci, umělečtí řemeslníci.
- f) **pomocný a nekvalifikovaný pracovník**
Patří sem pomocníci v domácnosti, uklízeči a čističi, domovníci, správci budov, poslíčci, vrátní, dělníci v zemědělství a v rybářství, stavební dělníci apod.
- g) **vedoucí pracovník nebo vyšší úředník**
Patří sem podnikoví manažeři, jako jsou manažeři velkých společností (25 nebo více zaměstnanců) nebo manažeři či vedoucí pracovníci oddělení velkých společností apod.
- h) **kvalifikovaný pracovník v zemědělství nebo rybářství**
Patří sem soukromí zemědělci, pracovníci v lesnictví, v rybářství a v myslivosti.
- i) **státní úředníci**
Patří sem starostové, stratégové, IT specialisté, projektoví manažeři, analytici, právníci, PR specialisté apod.
- j) **vědecký a odborný pracovník**
Patří sem vědci, matematici, odborníci v oblasti výpočetní techniky, architekti, projektanti, inženýři, odborníci v biologických oborech, vědci a odborníci v oboru lékařství a zdravotnictví, odborníci ve společenských vědách apod.
- k) **technik nebo jiný odborník**
Patří sem technici a asistenti ve fyzikálních a technických oborech, v oborech výpočetní techniky, techničtí pracovníci v oblasti biologie a zdravotnictví, programátoři, zprostředkovatelé obchodních a finančních transakcí, obchodní agenti apod.
- l) **pracovníci bezpečnostních sborů + armádní zaměstnanci**
Patří sem policisté, hasiči, pracovníci celní správy a vězeňské služby, vojáci, generálové apod.
- m) **administrativní pracovníci**
Patří sem recepční, asistentka, sekretářka apod.
- n) **soudce**
- o) **živnostníci**
Majitelé obchodů apod.
- p) **účetní**
- q) **bankovní úředník**
- r) **prodavač**

s) jiné: _____

9) Kolik činí hrubý příjem ze zaměstnání otce (nebo nevlastního otce, dědečka či pěstouna)?

- a) 16 200 Kč - 20 000 Kč
- b) 20 000 Kč - 30 000 Kč
- c) 30 000 Kč - 40 000 Kč
- d) 40 000 Kč - 50 000 Kč
- e) 50 000 Kč a více

10) Kolik činí hrubý příjem ze zaměstnání matky (nebo nevlastní matky, babičky či pěstounky)?

- a) 16 200 Kč - 20 000 Kč
- b) 20 000 Kč - 30 000 Kč
- c) 30 000 Kč - 40 000 Kč
- d) 40 000 Kč - 50 000 Kč
- e) 50 000 Kč a více

11) V jaké bytové situaci se nachází Vaše rodina?

- a) bydlení v samostatném rodinném domě
- b) bydlení v bytě panelákového typu
- c) bydlení v části rodinného domu

12) byt/dům:

- a) vlastníte
- b) nevlastníte (jste v pronájmu)

13) Kolik automobilů vlastní Vaše rodina?

- a) žádné
- b) 1 automobil
- c) 2 automobily
- d) 3 a více automobilů

14) Nachází se Vaše rodina v situaci, že jste držitelem půjčky či hypotéky?

- a) ano
- b) ne